

Qorti tal-Maġistrati (Malta)

RIK NRU 317/2016: SANDRO CILIBERTI (KI. 385269M) V. SAVIOUR BALZAN U MATTHEW VELLA

(LIBELL - DANNI GHAL MALAFAMA TAHT ART. 28 TAL- KAP. 248 - DEFINIZZJONI TA' EDITUR TAHT L-ART. 2 TAL-KAP. 248 - KUMMENTI ĠUSTI - FAIR COMMENT - IS-SINGLE MEANING TAL-ALLEGAZZJONIJIET - ID-DRITT TA' KRONAKA)

MAĠISTRAT: DR. VICTOR G. AXIAK

17 ta' Ġunju 2024

IL-QORTI,

wara li rat ir-rikors ta' Sandro Ciliberti (imsejjaħ "ir-rikorrent") ipprezentat fil-21 ta' Diċembru 2016¹ li permezz tiegħu talab lil Saviour Balzan (imsejjaħ "l-intimat Balzan") u lil Matthew Vella (imsejjaħ "l-intimat Vella") – flimkien imsejjaħ "l-intimati" – sabiex jidhru quddiem il-Qorti fid-data appuntata għas-smiegħ u jgħidu 'l għaliex m'għandhomx jiġu kkundannati li:

'prevja dikjarazzjoni li l-artiklu kitba tal-konvenut Saviour Balzan intitolat "*Għażiż Varist*" u ppubblikat fil-*ħarġa tal-ġurnal Malta Today* tal-*ħdax (11) ta' Diċembru tas-sena elfejn u sittax (2016)* ta' liema *ġurnal* l-konvenut Matthew Vella² huwa l-*editur*, u wkoll fuq is-sit elettroniku www.maltatoday.com.mt, huwa libelluż u malafamanti billi jikkontjeni allegazzjonijiet foloz li għandhom bħala skop li jtellfu jew jnaqqsu r-reputazzjoni tal-attur; tħallsu lill-attur dik is-somma li tiġi likwidata, determinata u stabbilita minn din il-Qorti ai termini tal-Artikolu 28 tal-

¹ Fol 1

² B'digriet datat 15 ta' Ottubru 2018 il-Qorti awtorizzat li l-kliem "Matthew Vella" jiġu sostwiti bil-kliem "Saviour Balzan".

Att dwar l-Istampa (Kapitolu 248 tal-Liġijiet ta' Malta) bħala danni u riparazzjoni tal-malafama;

Bl-ispejjeż kontra l-intimati li minn issa qed jiġu ngunti għas-subizzjoni.”

wara li rat ir-risposta tal-intimati ipprezentata fl-20 ta' Jannar 2017³ li permezz tagħha rrispondew kif ġej:

‘ 1. Illi in primis il-konvenut Matthew Vella mhux il-leġittimu kontradittur u għalhekk għandu jiġi liberat mill-osservanza tal-ġudizzju stante illi huwa m'huwiex l-editur registrat la tal-ġurnal Malta Today u lanqas tas-sit elettroniku www.maltatoday.com.mt.

2. Illi subordinatament u mingħajr preġudizzju għall-eċċezzjoni suesposta, l-attur irid jindika liema huma dawk il-brani tal-artiklu in kwestjoni li huma allegatament libellużi u malafamanti, ai termini ta' dak li qed jitlob.

3. Illi se mai dan huwa każ ċar ta' fair comment, u l-esponenti kellu kull dritt li jikkummenta fuq il-materjal in kwestjoni.

4. Illi fi kwalunkwe każ il-pubblikazzjoni kienet ta' interess pubbliku u l-intimati kienu qegħdin jaqdu korrettament id-dmir tagħhom li jirrapportaw dwar aħbar serja, gravi u ta' importanza pubblika.

Bl-ispejjeż kontra l-intimat (sic!)

wara li rat illi din il-kawża giet assenjata lil din il-Qorti kif presjeduta permezz tal-assenjazzjoni magħmula ai termini tal-Artikolu 520(1)(a) tal-Kap. 9 tal-Liġijiet ta' Malta u tal-Artikolu 11(9) tal-Kap. 12 tal-Liġijiet ta' Malta b'effett mill-10 ta' Mejju 2019,

wara li semgħet ix-xhieda u/jew fejn applikabbli qrat it-traskrizzjonijiet tax-xhieda li nstemgħu minn din il-Qorti diversament presjeduta (inklużi dawk kollha li nstemgħu fil-kawżi rik nru. 315/2016, 316/2016, 318/2016, 319/2016, 320/2016, u 321/2016);

wara li rat id-dokumenti l-oħra kollha li ġew esebiti fil-kors tal-kawża (inklużi dawk li ġew esebiti fil-kawżi rik nru. 315/2016, 316/2016, 318/2016, 319/2016, 320/2016, u 321/2016),

wara li rat in-noti ta' sottomissjonijiet finali rispettivi magħmulha

- għan-nom tar-rikorrent, mill-Avukat Dr. Marco Ciliberti⁴,
- għan-nom tal-intimati, mill-Avukat Dr. Andrew Saliba⁵,

³ Fol 5

⁴ Fol 103-127

⁵ Fol 128-136 tal-proċess fil-kawża bin-numru 320/2016

qed tagħti din is-

Sentenza

Ligi applikabbli

1. Għall-finijiet ta' preċiżjoni jingħad illi fl-14 ta' Mejju 2018, cioè' ftit iżjed minn sittax-il xahar wara l-ftuħ ta' din il-kawża, daħal fis-seħħ permezz tal-Att XI tal-2018 il-Kap. 579 intitolat 'l-Att dwar il-Midja u l-Malafama'. Għalkemm b'effett mill-14 ta' Mejju 2018 ġie mħassar ukoll il-Kap. 248 tal-Ligijiet ta' Malta madanakollu ai termini tal-Artikolu 25(2) tal-Kap. 579:

« 25(2). ... l-Att imħassar, kif fis-seħħ qabel ma jiġi mħassar permezz ta' dan l-Att, għandu jkompli japplika fir-rigward ta' kawzi pendenti fil-qorti fiż-żmien li jithassar »

2. Għaldaqstant huwa ċar illi huma d-dispożizzjonijiet tal-Kap. 248 tal-Ligijiet ta' Malta (L-Att dwar l-Istampa) li japplikaw għall-kawża odjerna.

Il-mertu tal-każ

3. L-artiklu mertu ta' din il-kawża kien is-sitt wieħed minn sensiela ta' seba' artikli ppubblikati fuq medda ta' ġimgħatejn bejn l-4 ta' Diċembru u s-16 ta' Diċembru 2016, fuq il-gazzetta "Malta Today" u fuq is-sit elettroniku tagħha, li kienu jittrattaw prinċipalment l-istess tema. Il-karattri prinċipali li jiffiguraw fl-artikli huma **Evarist Bartolo** (il-Ministru għall-Edukazzjoni), **Joseph Caruana** (Segretarju Permanenti fi ħdan il-Ministeru tal-Edukazzjoni) u ħuh **Edward Caruana** (allegatament *Procurement Officer* fi ħdan il-*Foundation for Tomorrow's Schools* maħtur bħala *person of trust* mill-Ministru Bartolo u deskritt ukoll bħala *former canvasser and driver* tal-Ministru), **Philip Rizzo** (CEO tal-*Foundation for Tomorrow's Schools*) u sintendi r-rikorrent **Sandro Ciliberti** (negozjant ibbażat Għawdex u li jissupplixxi l-għamara tal-iskejjel). Sintendi l-karigi msemija huma dawk li l-persuni in kwistjoni kienu jokkupaw fiż-żmien jew qrib iż-żmien li ġew ippubblikati l-artikli:

- L-ewwel wieħed ġie ppubblikat nhar il-Hadd 4 ta' Diċembru 2016 bit-titlu "**FTS tenderer flagged Evarist Bartolo aide back in February 2015**". Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 315/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. L-artiklu ġie ippubblikat fil-faċċata tal-gurnal bi tkomplija fuq paġna 3. Fil-korp ta' dan l-artiklu, fuq il-faċċata, hemm ir-ritratti ta' Philip Rizzo, dak iż-żmien CEO tal-*Foundation for Tomorrow's Schools* (FTS) viċin dak ta' Evarist Bartolo, dak iż-żmien Ministru għall-Edukazzjoni, flimkien ma' sottotitolu bil-kliem: "**Education minister's**

former canvassar told FTS tenderer to contact Gozo bomb victim Sandro Ciliberti over supply of goods – Police set to investigate link between Edward Caruana and Ciliberti". F'pagna numru tlieta imbagħad hemm ritratt tal-Ministru Bartolo u s-Segretarju Permanenti ta' dak iż-żmien fi hdan il-Ministeru tal-Edukazzjoni, Joseph Caruana, flimkien ma' ritratt tar-rikorrent Sandro Ciliberti. Hemm ukoll sottotitolu bil-kliem: **"In his damning resignation letter Rizzo accused Bartolo of not telling the truth and knowing for a long time about wrongdoing by his person of trust"**. L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.

- It-tieni wieħed gie ppubblikat ukoll nhar il-Hadd 4 ta' Diċembru 2016 u kien iġorr it-titlu **"Just another Sunday"**. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 319/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. L-artiklu gie ppubblikat bħala *Opinion Piece* fuq pagna 18 tal-ġurnal. Fil-korp tiegħu hemm ritratt kbir ta' Philip Rizzo flimkien ma' sottotitolu ieħor bil-kliem: **"They should dig deep in the Ciliberti allegations, and Bartolo should stop to think whether he can defend his position by keeping his permanent secretary, or lose him and start afresh"**. L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.
- It-tielet artiklu gie ppubblikat tlett ijiem wara fl-edizzjoni tal-Malta Today li toħroġ nhar t'Erbgħa, sewwasew fit-tieni u t-tielet pagna, bit-titlu: **"Bartolo denies learning of allegations in 2015"**. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 320/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. Fil-faċċata tal-gazzetta, sewwasew fil-korp tal-artiklu li jifforma l-mertu tal-kawża numru 321/2016, hemm is-sottotitolu bil-kliem: **"INSIDE Evarist Bartolo denies learning of allegations in 2015, releases emails exchanged with Philip Rizzo in 2016"**. Fil-korp tal-artiklu, sewwasew fit-tielet pagna tal-gazzetta, gie ppubblikat ritratt imdaqas tar-rikorrent Ciliberti. L-artiklu gie miktub minn Tim Diacono. Fit-tielet pagna ukoll gie ppubblikat artiklu ieħor li pero ma jifforma parti mill-ebda libell, bl-isem **"Education Minister publishes SMSs, emails, exchanged with former FTS CEO"**.
- Ir-raba' artiklu gie ppubblikat fl-istess ġurnata u fl-istess edizzjoni tal-Malta Today li toħroġ nhar t'Erbgħa, bit-titlu: **"FTS Tenderer had told Minister of disgusting procurement system"**. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 321/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. L-artiklu gie ppubblikat fil-faċċata tal-gazzetta bi tkomplija fuq it-tieni pagna. Fl-ewwel faċċata gie ppubblikat ukoll ritratt tal-Ministru ta' dak iż-żmien, Evarist Bartolo flimkien mal-Prim Ministru ta' dak iż-żmien. Fit-tieni

paġna hemm ukoll is-sottotitolu bil-kliem: **“Bidder said Italian boasted of designs winning FTS tenders for 12 years”**. L-artiklu ġie miktub minn Miriam Dalli.

- Il-ħames artiklu ġie ppubblikat erbat ijiem wara fl-edizzjoni tal-Hadd, fil-faċċata tal-gazzetta bi tkompliġa fit-tielet paġna, bit-titlu: **“FOUNDATION OF TOMORROW'S SCHOOLS. Police probe Caruana links between Rabat property and phantom Gozo works”**. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 316/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. Ġie ppubblikat ukoll ritratt ta' dik li tidher li hija blokka t'appartamenti. Fit-tielet paġna hemm is-sottotitolu bil-kliem **“Bartolo under fire for not having taken action earlier”**. Hemm ukoll erba' ritratti maġenb xulxin tal-Ministru Bartolo, Joseph Caruana, Philip Rizzo u tar-rikorrent Ciliberti. L-artiklu ġie miktub minn Saviour Balzan.
 - Is-sitt artiklu u li jifforma l-mertu tal-kawża odjerna (numru 317/2016) ġie ppubblikat fl-istess ġurnata bħala *Opinion Piece* fuq paġna 18 tal-ġurnal, bl-isem **“Għażiż Varist”**. L-artiklu ġie miktub minn Saviour Balzan.
 - Is-seba' u l-aħħar artiklu ġie ppubblikat ġimgħa wara bit-titlu: **“FOUNDATION FOR TOMORROW'S SCHOOLS. Police trace source of payments for property in investigation's final stages”** fil-faċċata tal-gazzetta bi tkompliġa fuq paġna tlieta. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 318/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. Fil-faċċata ukoll ġie ppubblikat ritratt żgħir ta' Edward Caruana, dak iż-żmien persuna li kien jokkupa kariga ta' *person of trust* tal-Ministru Bartolo. Fit-tielet paġna hemm sottotitolu bil-kliem **“Investigators looking into financing of Rabat property”**. L-artiklu ġie miktub minn Saviour Balzan.
4. Is-seba' kawżi mxew flimkien peress li sostanzjalment jitrattaw l-istess tema u kif diġà ingħad qegħdin jiġu deċiżi llum kontestwalment. Għal kull bwon fini fis-seduta tat-8 ta' Mejju 2023 l-avukati rispettivi kienu qablu illi x-xhieda kollha mressqa f'dawn il-kawżi għandhom japplikaw bħala provi f'kull waħda minnhom *mutatis mutandi*.
5. Fl-artiklu mertu tal-kawża odjerna, is-sitt wieħed fis-sensjela tal-artikli konċernati, ingarr bħala *Opinion Piece* fuq paġna 18 tal-ġurnal, bl-isem **“Għażiż Varist”**. L-artiklu ġie miktub minn Saviour Balzan.

6. L-artiklu jitratta t-temi segwenti:

- **Rispett għall-Ministru Bartolo:** Minkejja relazzjoni kumplikata bejniethom l-artikolist jgħid li għandu rispett lejn il-Ministru Bartolo għall-idejat tiegħu u xogħlu fil-Ministeru u għall-passat tiegħu bħala għalliem u ġurnalista li kellu rwol influwenti fil-media lokali. L-artikolist isemmi ukoll xi kisbiet li kellu l-Ministru fil-karriera tiegħu fosthom li jtejjeb l-edukazzjoni f'pajjiżna, ir-rwol tiegħu fl-introduzzjoni tad-divorzju u l-posizzjoni tiegħu fuq l-iskandlu tal-Panama Papers.
- **Diżappunt dwar kif aġixxa fuq il-kwistjoni tal-FTS:** Għalhekk l-artikolist jgħid li kien sorpriz bil-mod kif mexxa l-Ministru fuq il-kwistjoni tal-*procurement* fi hdan l-FTS partikolarment meta halla lil Edward Caruana fir-rwol tiegħu minkejja li kien jaf bil-problemi li kien hemm. L-artikolist wera d-diżappunt tiegħu u kkritika l-mod kif il-Ministru hatar lill-istess Edward Caruana bħala *person of trust* meta kien jaf li ma kienx kompetenti biex jaqdi ir-rwol ta' *procurement officer* u meta kien konxju li hüh kien is-Segretarju Permanenti. L-artikolist jgħid li l-Ministru żbalja meta njora t-twissijiet li kellu dwar ir-rikorrent Ciliberti, karattru li għal hafna snin kien ifisser biss inkwjet fi hdan l-FTS.
- **Sejha għal riformi:** L-artikolist jgħid li wasal iż-żmien ta' riformi fil-mod kif jingħataw it-*tenders*, li għandhom jispiċċaw id-*direct orders* u li għandu jkun hemm sistema fejn *persons of trust* ikunu jistgħu jinżammu responsabbli għal għemilhom. Jgħid ukoll illi l-Ministru għandu jordna r-riżenja ta' Joseph Caruana u jibda jindirizza l-kwistjonijiet fl-FTS.

7. Fit-23 ta' Jannar 2017 ir-rikorrent ippreżenta nota b'kopja tal-pubblikazzjoni lamentata⁶. L-unika parti li fiha jissemma r-rikorrenti hija dik fejn l-artikolist jgħid illi: "The very fact that you were warned about Sandro Ciliberti, a character who has been for many years intrinsically bad news at the FTS, leaves me speechless. It was wrong and you erred. We all do, but this was taxpayer money."

⁶ Fol 6-11

Provi

8. Fit-3 ta' Marzu 2017 giet ippreżentata nota mir-Registratur tal-Qrati Ċivili u Tribunali b'ċertifikat anness⁷, maħruġ minn **Paul Azzopardi** fil-vesti tiegħu ta' Registratur tal-Istampa, ai termini tal-Art. 52 tal-Kap. 248⁸, li permezz tagħha ddikjara illi:

"l-editur registrat tal-gazzetti *Maltatoday* u *Maltatoday Midweek* fix-xahar ta' Dicembru 2016, kien is-Sur Saviour Balzan (Karta ta' Identita numru 127263M)"

9. Fis-16 ta' Marzu 2017 gie ippreżentat l-*affidavit* tar-rikorrent **Sandro Ciliberti**⁹ liema *affidavit* jitratta fil-qosor ħafna l-allegazzjoni li tqajjmet f'din il-kawża u principlment jitratta l-allegazzjonijiet li saru fil-kawża li ser jiġu deciżi kontestwalment:
- Huwa kien maħsud bit-titolu tal-artiklu u meta qraħ mill-ewwel induna li l-allegazzjonijiet kienu skorretti, foloz u malafamanti.
 - Fir-rigward tal-kliem li ntużaw fil-konfront tiegħu fl-artikolu *de quo* ossia illi għal ħafna snin ismu kien ifisser inkwiet biss fi ħdan l-FTS, huwa jgħid illi din l-istqarrija: "mhijjex merament gratwita izda għal kollox infondata, altament malafamanti u kompletament inaccettabbli."
 - Sostna illi jqis li l-artikoli in kwistjoni kienu "assassinju indebitu u mhux mistħoqq tal-karattru" tiegħu u li kien evidenti illi "l-artikolisti strahu fuq dak li ntqal lilhom mill-'complainant' - se mai hekk qegħdin jallegaw - u mingħajr ma għamlu l-iċken indaġini u verifika indipendenti għażlu li bil-kitba tagħhom jaqgħmlu allegazzjonijiet foloz, jillibellaw, jimmalafamaw u jnaqqsu r-reputazzjoni" tiegħu.
10. Fis-16 ta' Marzu 2017 xehed **Samuel Dimech**¹⁰, *Quantity Surveyor* u *draftsman* fi ħdan l-FTS. Dan tela jixhed wara li s-CEO tal-FTS kien gie imħarrek sabiex jixhed

⁷ Fol 15-16 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

⁸ Art. 52: 'F'kull proċeduri quddiem xi qorti ... ċertifikat maħruġ u ffirmat mir-Registratur li juri min huwa, jew min f'xi żmien kien l-editur, jew ir-responsabbli għall-pubblikazzjoni ta' xi gazzetta ... ikun prova tal-kontenut tiegħu sakemm ma jiġix pruvat il-kuntrarju.'

⁹ Fol 19-25 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

¹⁰ Fol 77-102 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

dwar is-*specifications* tal-għamara tal-iskejjel fit-*tenders* li nħarġu mill-FTS fl-2015/6. Huwa spjega fost oħrajn illi:

- dawn is-*specifications* ilhom jeżistu mill-2004, kienu ħadmuhom inġiniera jew periti u huma aċċessibbli għal nies tekniċi mis-*server* intern tal-FTS,
- xogħolu kien illi jipprepara d-*drawings* għat-*tenders* (inkluż għal għamara meħtieġa), iħejji il-*bills of quantities* ossia jikkwantifika x-xogħol u l-materjal li jkun hemm bżonn u jkejjel dak ix-xogħol li jkun sar sabiex isir il-pagament, u jgħaddihom lill-Periti.
- sas-sena 2013/2014 huwa kien jgħaddi d-dokumenti f'dak li għandhom x'jaqsmu s-*specifications* lill-Periti u imbagħad dawn kienu jagħzlu x'tip ta' għamara ikun hemm bżonn.
- mill-2013/2014 dan il-proċess ġie mibdul fis-sens illi l-periti kienu jibqgħu *on site* u kienu ikunu d-*draftsmen* (inkluż hu) illi "*jippikkjaw*" is-*specifications*. Mitlub jiċċara dan il-punt huwa kkjarifika illi filwaqt li s-*specifications* kienu responsabilta' tiegħu, madanakollu dawn ma kienx joħloqhom hu imma kien jeħodhom mis-*server* intern tal-FTS. Is-*specifications* kienu ilhom mħejjija mill-2004 u filfatt kemm il-darba kien jingħad diskors mid-*draftsmen* illi kien wasal iż-żmien sabiex dawn jiġu emendati.
- ix-xhud esebixxa s *specifications* tal-għamara tal-klassijiet li kienu applikabbli fl-2015 u 2016 sewwasew fil-*bills of quantities* għal għamara li kienet meħtieġa f'numru ta' skejjel (Dok SD2, SD3). Dawn kienu skond l-*istandard* Ewropew MSA EN 1729¹¹.
- ix-xhud ikkonferma għal darba darbtejn li kien hu li jieħu s-*specifications* mis-*server* intern tal-FTS u kien jallegahom mat-*tender documents*. F'Dok SD3 l-unika tibdil li kien hemm mis-*specifications* elenkati f'Dok SD2 kienu biss li zied l-element ta' *modesty panels* peress illi dak iż-żmien l-iskejjel pubbliċi saru *co-ed* ossia' b'dew jilqgħu fihom kemm subien u bniet.

¹¹ L-*istandard* Ewropew f'dak li għandhom x'jaqsmu *specifications* tal-għamara tal-iskejjel huwa filfatt BS EN 1729

11. Fis-16 ta' Marzu 2017 ukoll ir-rikorrent ippreżenta nota b'estratt mill-gazzetta *MaltaToday*¹² sabiex wara n-nota tat-3 ta' Marzu 2017 ippreżentata mir-Registratur tal-Qrati Ċivili u Tribunali (biċ-ċertifikat maħruġ mir-Registratur tal-Istampa li jgħid li Saviour Balzan kien l-editur registrat tal-gazzetti Maltatoday u Maltatoday Midweek fix-xahar ta' Dicembru 2016) juri illi fiż-żmien in kwistjoni l-ġurnal kien jindika lil Saviour Balzan bħala Managing Editor u lil Matthew Vella bħala Executive Editor. Il-Qorti sejra telabora iktar dwar dan il-punt fid-deċiżjoni tagħha dwar l-ewwel eċċezzjoni tal-intimati, iktar 'l quddiem f'din is-sentenza. Ta' min jgħid illi fil-kawża bin-numru 320/2016 (kawża miftuħa kontra Tim Diacono u Matthew Vella) u fil-kawża bin-numru 321/2016 (kawża miftuħa kontra Miriam Dalli u Matthew Vella) il-Qorti kienet permezz ta' digrieti datati 22 ta' Novembru 2018¹³ ċaħdet ukoll talba tar-rikorrent sabiex jiġi kjamat in kawża Saviour Balzan (magħmul b'rikorsi separati ippreżentati fis-6 ta' Ġunju 2018¹⁴ u 1 ta' Novembru 2018¹⁵ rispettivament) peress li fil-fehma tagħha tali talba saret sabiex tissana nuqqas illi sar mir-rikorrent fejn huwa indika lil Matthew Vella bħala editur minflok ma ħarrek lil Saviour Balzan f'dik il-kapaċita, liema fatt messu kien jaf meta ppreżenta r-rikors promotur.

12. Fis-27 ta' Novembru 2017 xehed l-**Ispettur Rennie Stivala**¹⁶ li spjega fost oħrajn:

- illi huwa (flimkien mal-ex Spettur Sean Scicluna) kien involut fl-investigazzjonijiet relattivi in konnessjoni mat-*tenders* li kienu jingħataw mill-FTS bl-involviment ta' Edward Caruana,
- illi sa fejn jiftakar hu, huwa qatt ma kien kellem lir-rikorrent Ciliberti in konnessjoni ma' dawn l-investigazzjonijiet, però ma setax jeskludi li xi hadd min-nies tiegħu kien kellmu fil-proċess tal-ġbir tal-informazzjoni,
- illi tali investigazzjonijiet kienu wasslu għal proċeduri penali fil-konfront ta' Edward Caruana li fiż-żmien li xehed, kienu għadhom pendenti.

¹² Fol 15-16

¹³ Fol 76 tal-proċess tal-kawża bin-numru 320/2016 u Fol 87b tal-proċess tal-kawża bin-numru 321/2016

¹⁴ Fol 70B tal-proċess tal-kawża bin-numru 320/2016

¹⁵ Fol 80 tal-proċess tal-kawża bin-numru 321/2016

¹⁶ Fol 131-133 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

13. Meta l-istess xhud reġa' tela jixhed fis-seduta tal-5 ta' Frar 2018¹⁷ huwa spjega *inter alia* illi:

- fir-rigward tat-talba sabiex jagħti informazzjoni dwar jekk kienx hemm xi investigazzjonijiet fuq ir-rikorrent li setgħu saru minn uffiċjali oħra tal-Pulizija, huwa kien talab lis-segretarja tal-Kummissarju tal-Pulizija sabiex tagħtih din l-informazzjoni. Madanakollu r-risposta li waslitlu kienet illi din ma kienetx tirrikjedi tfittxija sempliċi billi l-Korp ma kellux *database* centralizzata dwar l-investigazzjonijiet li jkunu qed isiru.
- It-talba trid issir lill-Kummissarju tal-Pulizija li imbagħad jagħmel rikjesta lill-uffiċjali kollha tal-Korp sabiex jagħtu informazzjoni f'dan ir-rigward, liema informazzjoni imbagħad tiġi miġbura u pprezentata l-Qorti.
- Ix-xhud spjega ukoll illi t-tfittxija kienet min-natura tagħha kumplessa partikolarment għaliex it-talba kienet dwar jekk qattx saret xi investigazzjoni fil-konfront tar-rikorrent u mhux jekk dawn kienx qatt tressaq. Fil-każ ta' investigazzjonijiet, jista' jagħti l-każ illi hadd hlief l-uffiċjal li jkun qed jinvestiga ma jkun jaf (apparti s-*superjuri* tiegħu). Għalhekk l-Kummissarju kien jehtieglu li jgħaddi talba għal informazzjoni bħal din lill-uffiċjali kollha tal-korp.

14. Fis-27 ta' Novembru 2017 xehed l-intimat **Saviour Balzan**¹⁸ li huwa wieħed mill-intimati fil-kawża kollha (inkluż dik odjerna) apparti l-kawża bin-numru 320/2016 u 321/2016. Dan spjega fost oħrajn:

- Illi l-vern tal-artikli kien illi r-rikorrent kien, bl-involviment ta' Edward Caruana, a konoxxjenza ta' ċertu informazzjoni li kien jużaħa biex jiftiehem ma nies li jkunu tefgħu l-offerti għal *tenders* maħruġa mill-FTS.
- Dwar riċerka li saret biex saru l-artikli in kwistjoni huwa stqarr li din kien għamilha ma sorsi li jorbot fuqhom, uffiċjali eżekuttivi kif ukoll mad-Dipartiment tal-Kuntratti u persuni li kienu jaħdmu fil-Ministeru tal-Edukazzjoni.

¹⁷ Fol 135-136 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

¹⁸ Fol 120-130 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

- Mistoqsi dwar kif seta' jissostanzja l-allegazzjoni illi *s-certification of design* kwotata fit-*tenders* kienet provduta biss minn *supplier* Taljan li kien jaħdem b'mod esklussiv mar-rikorrent huwa qal illi huwa kien ser itella' s-sors tiegħu ta' din l-informazzjoni sabiex jixhed u jivverifika dak li gie ppubblikat.
- Mistoqsi dwar jekk hu kienx ivverifika din l-informazzjoni personalment huwa wiegeb illi huwa qagħad fuq dak li gie żvelat lilu u li qabel ma ppubblika l-artikli huwa kien gie aċċertat mis-sors li jitle' jixhed il-Qorti meta jiġi l-waqt. Stqarr ukoll illi kien ġabar informazzjoni minn persuni u ditti oħra li pero' qalulu li ma kienux lesti jitolgħu jixhdu minħabba biża ta' riperkussjonijiet.
- Mistoqsi qattx kien kellem lir-rikorrent qabel ma ħareġ bl-artikli huwa wiegeb hekk:

“Le, jien Sandro Ciliberti harist lejn il-life history tiegħu u f'dak li għandu x'jaqsam ma', kif inhu involut f'hafna negozji varji, harist lejn dawn u le, ma approachajtux. Ivverifikajt ma' terzi persuni dwar dawn l-episodji partikolari, fosthom il-fatt li Edward Caruana, it-tragedja tiegħu li jixxahham hi maghrufa ma' hafna nies li kienu dejjem siekta u qatt ma riedu jtkellmu.”
- Mistoqsi jekk qattx kien tkellem mad-ditta Taljana Camillo Siriani srl huwa wiegeb fin-negattiv. Però qal ukoll illi:

'Ahna fil-gurnalizmu, meta jkun hemm xi hadd jghid xi haga, jghid per ezempju hemm washing machine ta' money laundering. Ahna nirraportawh. **Mhux necessarjament dak li jkun qed jghid ikun minnu jew le, ahna nirraportawh** (sottolinear u emfazi magħmulha mill-Qorti). Issa jiena irraportajt u jiena qed ngħidlek dak kollu li ktibt, jien lest li ntella' s-sors biex jixhed d'al-kuntest. Rigward Siriani le, jien ma ktibtlux, imma Siriani kien hemm korrispondenza mal-gazzetta, liema korrispondenza giet ippubblikata jekk mhux sejjer zball fil-gurnal, ma niftakarx id-data partikolari'
- Dwar l-allegazzjoni illi “investigators have only recently been made aware of the Ciliberti link and will be investigating further” huwa tenna illi kien hemm każijiet oħra fejn ir-rikorrent kien gie investigat fosthom incidenti fi grawnd tal-futbol, l-incident tal-bomba u t-tender ta' Kemmuna. Huwa insista illi

b'daqshekk ma kienx qed jgħid li Ciliberti kien ħati ta' xi ħadd iżda l-kelma "investigazzjoni" użaha f'sens wiesa' u modern. Tenna li anke hu nnifsu kemm il-darba kien gie investigat.

- Dwar l-allegat familjarita' li kien qal li teżisti bejn ir-rikorrent Ciliberti u Edward Caruana, l-intimat qal illi f'seduta oħra kien ser jesebixxi *e-mail* li ntbagħtet minn persuna li kienet a konoxxjenza ta' din il-familjarita.

15. Meta l-istess xhud reġa' tela jixhed fis-seduta tal-5 ta' Frar 2018¹⁹, il-Qorti diversement presjeduta qabel xejn ordnat id-divjet mill-pubblikazzjoni ta' isem is-sors li jidher mid-dokumenti li esebixxa x-xhud u awtorizzatu ukoll jingassa isem dan is-sors mill-istess dokumenti. Il-Qorti ma tistax ma tirrimarkax però illi minkejja dan id-divjet, dan l-isem gie żvelat kemm mir-rikorrent fl-*affidavit* tiegħu u kif ukoll minn Christopher Farrugia (xhud imressaq mill-intimati) fl-*affidavit* tiegħu (fejn l-isem tas-sors jidher ċar minkejja li suppost kien gie ingassat) fejn inoltre id-dokumenti in kwistjoni ġew saħansitra *scanned* u magħmula aċċessibbli għall-avukati u professjonisti legali oħra (proċess li isir għal kull att ġudizzjarju li jiġi ppreżentat fil-kors ta' proċeduri ċivili) apparti li appena ġew preżentati kienu aċċessibbli għal pubbliku billi kienu fil-proċess li kien qed jiġi miżmum mal-proċessi l-oħra fir-Registru tal-Qorti. L-isem tas-sors gie żvelat ukoll fil-kontroeżami li sar lil Christopher Farrugia fis-seduta tat-8 ta' Meju 2023. Għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti illum stess u qabel ma ħarġet din is-sentenza ddegretat ukoll ir-revoka *contrario imperio* tad-digriet li permezz tiegħu kien gie ordnat id-divjet mill-pubblikazzjoni tal-isem in kwistjoni billi ma kienx jagħmel sens li dan id-divjet jibqa' fis-seħħ.

16. Intant, fix-xhieda tiegħu tal-5 ta' Frar 2018 u wara li esebixxa d-dokumenti li juru parti minn *thread* ta' *emails*²⁰, l-intimat **Saviour Balzan** spjega *inter alia*:

- illi dawn juru tlett *emails* datati 21 ta' April 2015, 6 ta' April 2015 u 4 ta' April 2015,
- fi kliemu: "*kien hemm tender... għal għamara tal-iskejjel ...Siggijiet, imwejjed, eccetra, eccetra. Dil-persuna li ttenderjat taħdem ukoll ma' persuna oħra. Ftit wara li gie prezentat it-tender, din il-persuna, il-persuna li huwa s-sors tal-informazzjoni giet approachjata minn*

¹⁹ Fol 137-149 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

²⁰ Fol 144-149 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

Dwardu Caruana ... dak iz-zmien kien responsabbli mill-procurement tal-FTS. Dwardu Caruana nfurmah u qallu ara, intom gejt u l-irhas, tistghu tirbhu t-tender, imma ara, ghandkom problema daqxejn f'zewg items, two to three items. Qallu jien nissuggerixxi li tkellem habib tieghi qalli u dan il-habib ikellmek u jista' jghinek f'dawn il-prodotti partikolari. Dil-persuna, il-habib ta' Dwardu kien Sandro Ciliberti ... u din il-persuna is-sors, iltaqa' ma' Sandro Ciliberti. U Sandro Ciliberti, meta ltaqa' mieghu kellu t-tender document tieghu bil-prezzijiet tieghu u qallu, qallu, ha nghidlek, jien ghandi kuntratt, jien ingib l-ghamara lin-nies li jirbhu t-tenders tal-iskejjiet eccetra, eccetra, qallu jien nissuggerixxi li tixtri minghandi. Li gara huwa li litteralment dil-persuna qabdet u kitbet lil dan it-Taljan li hemm... li hu msemmi, certu Francesco Siriani u ovvjament hemm it-threads of email Sandro Ciliberti, dil-persuna kif ukoll il-kuntatt ta' Francesco Siriani bin-number, u ovvjament imbagħad Francesco Siriani bagħat dan id-dokument li qed tara bid-dettalji tal-prezzijiet tal-imwejjed, tad-desks, tar-revolving chairs, imsomma, hemm imnizzel kollox, il-prezzijiet kollha. Wahda minnhom hija ta' xi ninety one thousand, imbagħad ovvjament kull trailer, two thousand five hundred, u l-oħra eighteen thousand, nine hundred and fourty four u kull trailer two thousand five hundred. Imsomma, eccetra eccetra. Is-sors tieghi f'dan il-punt diga' kien qed ixomm hemm numru ta' affarijiet li ġia' xehdt dwarhom fis-seduta li għadda, u nista' ngħaddi biex nagħti aktar dettalji fis-seduti li jmiss fuq certi sekwenza ta' xi affarijiet. Dan is-sors, bazikament għamel kuntatt mal-Ministru tal-Edukazzjoni. Hemm email hemmhekk miktuba, miktuba lil Evarist Bartolo, qallu hekk, hekk u hekk. Spjega s-sekwenza tal-affarijiet. Dwardu Caruana ikkuntattja lili, hekk, hekk u hekk, iltqajna ma' Sandro Ciliberti u bazikament imbagħad tah, bagħtlu l-attachment bit-thread of emails, the below is disgusting.”

- Mistoqsi dwar jekk personalment kienx jaf b'xi relazzjoni amikevoli bejn irrikorrent u Edward Caruana, l-intimat wieġeb li dawn kienu *good acquaintances* u li huwa sar jaf b'dan minn dak li qallu s-sors. Qal ukoll illi dan il-fatt ġie ammess min Edward Caruana nnifsu fil-Qorti fil-proċess tal-proċeduri penali li kienu pendenti kontri.

17. Fil-5 ta' Frar 2018 xehed **Tim Diacono**²¹, li huwa wieħed mill-intimati fil-kawża 320/2016 (iżda mhux fil-kawża l-oħra inkluż dik odjerna). Huwa qal fost oħrajn:

- Illi qabel ma kiteb l-artiklu in kwistjoni huwa qatt ma kien kellew lirrikorrent Ciliberti apparti li jista' jkun li kien bagħtlu xi *email*.

²¹ Fol 150-156 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

- Huwa ġie muri l-artiklu in kwistjoni partikolment il-bran li jgħid is-segwent i “The complainant told Caruana that the certification of design quoted in the tenders prohibited any other company from providing the furniture that was being requested because the particular certificate. Certified furniture was provided only by the Italian supplier working exclusively with Sandro Ciliberti.” Meta ġie mistoqsi jekk hu kienx ivverifika mad-ditta Taljana in kwistjoni l-allegazzjoni magħmula minnu qabel ma ħareġ bl-artiklu, Diacono wieġeb illi huwa qagħad fuq l-informazzjoni miġbura mill-intimati Saviour Balzan u Matthew Vella u straħ fuq is-sors tagħhom. Ha la kien kelle m lill-FTS u lanqas lir-rikorrent. Huwa kien għamel xi mistoqsijiet personalment lill-Ministru Bartolo meta kien ġewwa l-Mosta, fil-kuntest tal-artikli li kienu qegħdin jiġu ppubblikati *inter alia* dwar ir-rikorrent, u l-artiklu jinkludi xi tweġibiet li kienu sarulu mill-Ministru.

18. Fit-23 ta' April 2018 xehdet **Miriam Dalli**²², li hija waħda mill-intimati fil-kawża 321/2016 (iżda mhux fil-kawzi l-oħra inkluż dik odjerna). Hija qalet fost oħrajn:

- Illi qabel ma kitbet l-artiklu in kwistjoni hija qatt ma kienet kellmet lir-rikorrent Ciliberti u lanqas ma kellmet lid-ditta Taljana.
- Qalet li l-*lead journalist* wara l-istorja in kwistjoni kien l-intimat Saviour Balzan.
- Fir-rigward ta' dak li ġie allegat bħala *certification of design* uniku, hija qalet illi qatt ma kienet rat id-dokument imsemmi.

19. Fit-23 ta' April 2018 giet ipprezentata nota²³ mir-rikorrent b'kopja ta' protest ġudizzjarju li kien ipprezentat minnu u mill-kumpanija Al-Nibras for Science & Technology Limited (C37110) fis-7 ta' Diċembru 2016 kontra Media Today Co. Limited, Saviour Balzan (proprio u bħala *Managing Editor* tal-MaltaToday) u Matthew Vella (bħala *Executive Editor* tal-MaltaToday). Dan il-protest li jgorr in-numru uffiċjali 421/2016 kien ġie ipprezentat b'reazzjoni għall-pubblikazzjoni li dehret il-Hadd 4 ta' Diċembru 2016 (mertu tal-kawża bin-numru 315/2016). Għal

²² Fol 158-160 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

²³ Fol 164-166 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

kull bwon fini mill-atti jirriżulta illi dan il-protest ma kienx ġie notifikat lil Media Today Co. Limited u lil Saviour Balzan iżda kien ġie notifikat lil Matthew Vella.

20. Fis-6 ta' Ġunju 2018 ir-rikorrent ippreżenta rikors²⁴ b'talba sabiex il-kliem segwenti fil-korp tar-rikors promotur ossia l-kliem "*ta' liema ġurnal il-konvenut Matthew Vella huwa l-editur*" jiġu sostitwiti bil-kliem "*ta' liema ġurnal il-konvenut Saviour Balzan huwa l-editur*". Il-Qorti laqgħet it-talba permezz ta' digriet mogħti fil-25 ta' Ottubru 2018. Il-Qorti għamlet l-istess fil-kawzi konnessi kollha għajr għall-kawża bin-numru 320/2016 u għall-kawża bin-numru 321/2016 fejn b'digrieti datati 25 ta' Ottubru 2018²⁵ u 15 ta' Ottubru 2018 rispettivament, çahdet it-talba.

21. Fl-4 ta' Novembru 2019 xehed l-**Assistent Kummissarju Ian Abdilla**. Dan qal *inter alia* illi:

- fid-dipartiment tiegħu (ossia il-Financial Crimes Investigations Department) r-rikorrent qatt ma ġie investigat bħala suspettat. Seta' ġie mitkellem jew intalab jingħata informazzjoni iżda qatt ma kien involut f'xi investigazzjoni bħala suspettat. Huwa kien baġħat lill-Ispettur Rennie Stivala sabiex jixhed f'din il-kawża peress illi kien l-Ispettur involut fil-każ ta' Edward Caruana li eventwalment kien tressaq il-Qorti.
- Huwa qatt ma ra lir-rikorrent u sema bih biss għax jaf li kienu għamlulu bomba barra d-dar tiegħu.

22. Fit-28 ta' Settembru 2020 ġie ippreżentat mill-intimati l-affidavit ta' **Christopher Farrugia**²⁶. Dan qal is-segwenti:

"Between January and June 2015, I was participating in FTS tenders for furniture together with a Turkish supplier who supplies most of this type of furniture in Germany...It was brought to my attention from the said supplier that the furniture models which FTS were demanding were obsolete in Europe and only a couple of manufacturers were still producing these designs to 3rd world countries...After participating in approximately 15 bids and had an advantageous price in 3 of them, I was contacted by Mr. Edward Caruana from FTS. He told me that although I am in an advantageous position in pricing, he suggested that I should meet one of the competitors in

²⁴ Fol 72

²⁵ Fol 70A tal-proċess tal-kawża numru 320/2016

²⁶ Fol 185-187 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

these bids, to discuss how one can work together...A few minutes after that call I was contacted by Mr. Sandro Ciliberti who asked me to meet him at his office in Burmarrad...The meeting was held on a Monday at Mr. Ciliberti's office. Mr. Ciliberti started the meeting by stating that if I want to succeed in these bids, I needed to use his suppliers' furniture, as the FTS drawings are from his supplier...He then called Mr. Francesco Sirianni (00393351260572) in my presence and informed him that he was with me. He explained to me that Sirianni is ready to give me supplies for the bids I was shortlisted for...Mr. Francesco Sirianni explained to me that they are the only manufacturer of the designs FTS is asking in the bid and if I wanted to succeed I had to purchase the goods from him...After this call Mr. Ciliberti handed over to me the quotes for the 3 bids and I asked what is in for him if I use his supplier. He answered that he would be taking his percentage, which was not specified...Before leaving the meeting I asked Mr. Ciliberti to send me a copy of the quote by email and the contact details of Mr. Sirianni, which he did right away...When I went through the prices I realised that if I had to use Mr. Sirianni's furniture I would have worked for almost no profits...In the meantime I had called the FTS CEO at the time and told him about the incident and he suggested that I should have a meeting with the Minister's permanent secretary...In the meantime I was disqualified in the bids because my suppliers drawings didn't match the specs of FTS...In May, 2015 I had a meeting with the Permanent secretary Mr. Caruana, who coincidentally happened to be the brother of Mr. Edward Caruana, who surprisingly was also present at the meeting...I had catalogues to show the new standards in Europe but this was all in vain as all excuses that anyone would think of were uttered and trying to convince me that nothing was wrong and that everything was done correctly...Later I also had a call from Ciliberti telling that he knew that I had complained and that he told me that I would never win a bid, which in fact I never did...Enclosed please also find a list of emails and quotes.”

23. Meta l-istess xhud ittella' jixhed in kontroezami fis-seduta tat-8 ta' Mejju 2023²⁷ huwa *inter alia* stqarr is-segwent:

- mistoqsi x'relazzjoni kellu fiż-żmien relattiv ma' Janice Spiteri huwa qal li kien qed jidher għall-kumpanija tagħha bħala rappreżentant u *supplier*. Huwa kellu *supplier* it-Turkija u kien jagħmel il-proċess tat-*tendering* mas-*supplier* għan-nom ta' Janice Spiteri.
- Huwa qal li *s-specifications* tal-għamara li kienet ittenderjat biha Janice Spiteri ma kiekux in konformita' ma' dawk mitluba mill-FTS minħabba li

²⁷ Fol 240-247 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

dawn kienu skaduti (*obsolete*) b'xi ħmistax-il sena. Pero' l-għamara offruta minn Spiteri kienet konformi mal-*standards* Ewropej.

- Ikkonferma li kien Edward Caruana li kien ċempillu u mhux viċi-versa. Dan kien qallu li fi tlett offerti (minn diversi) li kien issottometta, il-prezz offrut kien wiehed vantaġġuż iżda kien jeħtieġ li jiltaqa' ma *supplier* ieħor. Caruana ma qallux ir-raġuni għalfejn kellu jagħmel hekk iżda ftit wara kien ċempillu r-rikorrent Ciliberti u ftehm u li jiltaqgħu.
- Fir-rigward ta' dak li qal fil-ħames paragrafu tal-*affidavit* tiegħu u ċioe illi "the meeting was held on a Monday at Mr Ciliberti's office. Mr. Ciliberti started the meeting by stating that if I want to succeed in these bids, I needed to use his suppliers' furniture, as the FTS drawings are from his supplier", ix-xhud gie mistoqsi jekk hux il-każ illi filfatt ir-rikorrent ma kienx qallu daww il-kliem imma kien qallu biss illi l-għamara li kien jippartecipa biha fit-*tenders* kienet in konformita' mar-rekwiziti tagħhom b'differenza għall-għamara offerta mix-xhud. Għal din il-mistoqsija x-xhud wieġeb li d-diskors ma kienx hekk.
- Fir-rigward ta' dak li kien qal fis-sitt paragrafu tal-*affidavit* tiegħu ossia illi "he then called Mr Francesco Siriani in my presence and informed him that he was with me. He explained that Siriani is ready to give me supplies for the bids that I was shortlisted for", ix-xhud gie mistoqsi kienx qed jippretendi li jbidel l-offerta tiegħu b'għamara oħra ġaladarba dan l-inkontru kien allegatament seħħ wara li ġiet sottomessa l-offerta tiegħu. Ix-xhud wieġeb li ma kien qed jippretendi xejn u filfatt qas kompli bil-proċess tat-*tenders*. Huwa qal illi kull min huwa fin-negozju ma jagħlaq il-bibien lil ħadd u għalhekk huwa kien mar għal laqgħa biex ikun jaf x'kellu f'moħħu li jgħidlu r-rikorrent Ciliberti.
- Ftit iktar tard pero x-xhud ikkonferma li l-offerta kienet intefgħet minnu għan-nom ta' Janice Spiteri u li huma kienu ġew skwalifikati.
- Dwar dak li qal fil-paragrafu numru erbatax tal-*affidavit* tiegħu u ċioe dwar il-laqgħa tiegħu mas-Segetarju Permanenti Joseph Caruana huwa qal illi matul il-laqgħa huwa mar jicċara l-affarijiet u ċioe illi l-FTS għandha tirregola ruħha ma *specifications* u *standards* moderni. Tenna li dawn ma kienux jibbenefikaw lis-*supplier* tiegħu biss iżda peress li kienu *standards* Ewropej kienu jibbenefikaw lil kulħadd.

- Huwa kkonferma u reġa qal ukoll dak illi kien qal fl-*affidavit* tiegħu u cioè illi meta ltaqa mar-rikorrent Ciliberti dan kien qallu li jekk ried jagħmel provvista ta' għamara lil FTS huwa kellu jieħu prodotti mis-*supplier* tiegħu u dan "ovvjament għax id-drawings tas-supplier tiegħu kienu drawings tal-FTS"

24. Fis-16 ta' Mejju 2022 xehed **Edward Caruana** prodott mill-intimati fejn dan *inter alia* qal hekk:

- Huwa kien *head* tas-*Summer Projects* u *Maintenance Division Unit* fi hdan l-FTS. Ix-xogħol tiegħu kien illi jara illi jsir progress fix-xogħolijiet intensivi li kienu jsiru fir-rigward tal-*manteniment* tal-iskejjel matul ix-xhur tas-Sajf.
- Huwa każad li qatt kellu xi rwol fil-*procurement* jew *tendering* fi hdan l-FTS.
- Huwa daħal impjegat mal-FTS fl-2013 u għalkemm fiż-żmien li xehed kien għadu impjegat, huwa kien sospiż minħabba proċeduri penali pendenti fil-konfront tiegħu rigward allegazzjoni ta' tixhim li saret minn kuntrattur (Giovann Vella) li allega li kien talbu xi flus. L-allegazzjoni kienet dwar *tender* li kien inħareġ għall-kostruzzjoni ta' estensjoni tal-binja ta' Sixth Form ġewwa Għawdex.
- Mistoqsi x'involvement kellu fl-2015 fir-rigward ta' *tender* li kien inħareġ għall-għamara tal-iskejjel pubbliċi huwa qal illi dak is-Sajf kienet tasal l-għamara fuq il-post u xogħlu kien li jiċċekkja jekk din tkunx waslet jew le. Huwa ma kien involut bl-ebda mod fil-proċess tal-*procurement*, ma jafx min kien ipparteċipa fit-*tender* u anqas ma jaf min hu Christopher Farrugia, il-persuna li kien għamel numru ta' allegazzjonijiet dwaru fl-*affidavit* tiegħu.
- Meta ġie kkwotat lilu dak li qal fl-*affidavit* tiegħu Christopher Farrugia u cioè illi hu kien ċempillu biex jinfirmah illi għandu ikellem lir-rikorrent Ciliberti, x-xhud qal li ma jiftakarx li qal dan id-diskors.
- Mistoqsi jafx lir-rikorrent huwa qal li kien jafu b'ismu u li kien jaf ukoll li kien iġib l-għamara ġewwa pajjiżna. Huwa qal li ġieli kellmu peress illi din kienet xi haġa ovvja li f'xogħlu ser jagħmel dan.
- Mistoqsi kienx involut f'xi laqgħat bejn il-kompetituri fit-*tender* tal-2015 huwa wieġeb li ma kienx ċert u għalhekk aħjar jgħid li ma jafx.

- Mistoqsi in kontroezami jekk fil-proċeduri kriminali li kienu pendenti kontri kienx hemm xi allegazzjoni dwar xi relazzjoni bejnu u bejn ir-rikorrent huwa wieġeb fin-negattiv.

Kunsiderazzjoni dwar l-ewwel eċċezzjoni: jekk l-intimat Matthew Vella huwiex legittimu kuntradittur

25. Kif ġa ngħad, fit-3 ta' Marzu 2017 giet ipprezentata nota mir-Registratur tal-Qrati Ċivili u Tribunali b'ċertifikat anness²⁸, maħruġ minn **Paul Azzopardi** fil-vesti tiegħu ta' Registratur tal-Istampa, ai termini tal-Art. 52 tal-Kap. 248²⁹, li permezz tagħha ddikjara illi:

"l-EDITOR REGISTRAT TAL-GAZZETTI *Maltatoday* u *Maltatoday Midweek* fix-xahar ta' Dicembru 2016, kien is-Sur Saviour Balzan (Karta ta' Identita numru 127263M)"

26. Il-kawża odjerna nfethet kontra l-persuna li kiteb l-artiklu in kwistjoni u kontra l-intimat Matthew Vella bħala **EDITOR** tal-gazzetta MaltaToday. Kif ġa ngħad, fis-16 ta' Marzu 2017 ir-rikorrent ipprezenta nota b'estratt mill-gazzetta *MaltaToday*³⁰ sabiex juri illi fiż-żmien in kwistjoni l-ġurnal kien jindika lil Saviour Balzan bħala *Managing Editor* u lil Matthew Vella bħala *Executive Editor*. B'digriet datat 15 ta' Ottubru 2018 il-Qorti imbagħad awtorizzat li l-kliem "Matthew Vella" fil-korp tar-rikors promotur jiġu sostwiti bil-kliem "Saviour Balzan". Madanakollu l-atti fil-konfront tal-intimat Vella baqgħu qatt ma ġew irtirati.

27. Skond l-Art. 2 tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta:

"EDITOR" tfisser il-persuna responsabbli għall-pubblikazzjoni ta' kull stampat u dwar gazzetta jew servizz ta' xandir tinkludi kull persuna li tħares id-disposizzjonijiet tal-artikolu 35'

²⁸ Fol 15-16

²⁹ Art. 52: 'F'kull proċeduri quddiem xi qorti ... ċertifikat maħruġ u ffirmit mir-Registratur li juri min huwa, jew min f'xi żmien kien l-EDITOR, jew ir-responsabbli għall-pubblikazzjoni ta' xi gazzetta ... ikun prova tal-kontenut tiegħu sakemm ma jiġix pruvat il-kuntrarju.'

³⁰ Fol 75-76

"responsabbli għall-pubblikazzjoni" tfisser persuna li tkun sid ta' impriża għall-pubblikazzjoni ta' gazzetta jew li jkollha liċenza għax-xandir u tinkludi kull persuna li jkollha faċilitajiet għall-produzzjoni jew riproduzzjoni ta' kull stampat;

Dan naturalment ifisser illi filwaqt li persuna li tkun registrata bħala editur ta' gazzetta taħt id-disposizzjonijiet tal-Artiklu 35 tal-istess Att taqa' taħt id-definizzjoni ta' "*editur*", madanakollu ma' jfissirx illi persuna li ma' tkunx hekk registrata awtomatikament ma' tistax taqa' taħt tali definizzjoni taħt il-Kap. 248. Tant hu hekk illi d-definizzjoni tuża l-kelma "*tinkludi*" biex ma' thallix barra dawk li m'humiex hekk registrati.

28. Issa skond l-Art 51(1) tal-Kap. 248:

51.(1) Kull gazzetta li tiġi ppubblikata f'Malta għandha turi isem ir-responsabbli għall-pubblikazzjoni tagħha, u d-data meta tkun ġiet stampata

In-nota tas-16 ta' Marzu 2017 ipprezentata mir-rikorrent turi biċ-ċar illi fiż-żmien in kwistjoni, l-ġurnal MaltaToday kien jindika lil Saviour Balzan bħala *Managing Editor* u lil Matthew Vella bħala *Executive Editor*. L-editur registrat mal-Registatur huwa Saviour Balzan. Kien jispetta lir-rikorrent għalhekk illi jressaq prova illi minkejja li l-intimat Vella mhuwiex registrat bħala editur mar-Registatur, huwa xorta waħda għandu jitqies minn din il-Qorti illi huwa editur (jekk hemm bżonn flimkien mal-intimat l-ieħor Saviour Balzan) billi jgħib prova illi huwa kien responsabbli għall-pubblikazzjoni tagħha (pereżempju billi titressaq prova illi huwa sid, *in toto* jew *in parte* ta' impriża għall-pubblikazzjoni tal-gazzetta).

29. Inoltre ai termini tal-Art. 36(2) tal-Kap. 248:

'36 (2) Kull persuna tista' tispezzjona r-registru fil-ħinijiet kollha xierqa matul il-ħinijiet tal-uffiċċju u tista' wkoll, mal-ħlas tad-dritt xieraq, titlob kopja awtentikata ta' kull registrazzjoni fi, jew kull estratt minn, ir-registru miżmum skont dan l-artikolu.'

Kien għalhekk possibbli għar-rikorrent illi qabel ma jiftaħ il-kawża jaċċerta ruħu dwar min kien l-editur tal-ġurnal billi jaċċedi għar-registru in kwistjoni, xi haġa li evidentement huwa m'għamilx.

30. Fuq kollox, bit-talba tiegħu illi l-kliem "Matthew Vella" jiġu sostwiti bil-kliem "Saviour Balzan" fil-korp tar-rikors promotur, liema talba għet milqugħa mill-Qorti,

ir-rikorrent effettivament issokkomba għall-eċċezzjoni tal-intimati illi l-intimat Matthew Vella mhuwiex legittimu kontradittur fil-kawża odjerna.

31. Fid-dawl tas-suespost il-Qorti sejra tilqa' din l-ewwel eċċezzjoni tal-intimati billi tiddikjara illi l-intimat Matthew Vella m'huwiex legittimu kontradittur f'din il-kawża u b'hekk tilliberah mill-osservanza tal-gudizzju bl-ispejjeż kontra r-rikorrent. Dan ifisser ukoll illi fid-dawl tal-korrezzjoni ordnata mill-Qorti fil-15 ta' Ottubru 2018 u fid-dawl tal-eżitu ta' din l-ewwel eċċezzjoni, l-intimat f'din il-kawża huwa wieħed, ossia' Saviour Balzan, li huwa kemm l-awtur tal-artikolu in kwistjoni u kif ukoll l-editur tal-gurnal li ppubblikatu.

Kunsiderazzjoni: the *ordinary meaning* u s-*single meaning* tal-allegazzjonijiet fil-pubblikazzjoni lamentata

Il-liġi komuni u l-ġurisprudenza Inġliża

32. Il-Qorti tagħmel riferenza għall-principji tal-“*Ordinary Meaning of Words*” u s-“*Single Meaning*” tagħhom fil-liġi komuni Inġliża. F'dan ir-rigward il-Gatley jgħid hekk:

“While some indication, express or implied, of what underlies the alleged comment is necessary the ultimate question on whether the words are comment or fact is how they would strike the ordinary, reasonable reader and it is unlikely that any attempt to formulate general principles of construction will be of much help, especially bearing in mind that any particular statement must be taken in the context of the piece as a whole... Context: Words must always be read in their context and the context of the piece as a whole may point to the conclusion that words which could, taken literally, be statement of fact are comment.”³¹

33. Fis-sentenza mogħtija mill-*House of Lords* (li l-funzjoni ġudizzjarja tagħhom llum tappartjeni lill-Qorti Suprema tar-Renju Unit) fl-ismijiet: **Lewis v Daily Telegraph [1964] AC 234** *inter alia* ingħad is-segwent minn Lord Devlin:

“The ordinary meaning of words and the meaning enlarged by innuendo give rise to separate causes of action, but there has also been a divergence between the popular and the legal meaning of “innuendo.” The natural and ordinary meaning of words for the purposes of defamation is not their natural and ordinary meaning for other purposes of law. There must be

³¹ Gatley on Libel and Slander (11th edition), (2008), The Common Law Library, ed. Milton P et. al., para.12.10-12.11, p. 346

added to the implications which a court is prepared to make as a matter of construction all such insinuations and innuendos as could reasonably be read into them by the ordinary man...

My Lords, the natural and ordinary meaning of words ought in theory to be the same for the lawyer as for the layman, because the lawyer's first rule of construction is that words are to be given their natural and ordinary meaning as popularly understood. The proposition that ordinary words are the same for the lawyer as for the layman is as a matter of pure construction undoubtedly true. But it is very difficult to draw the line between pure construction and implication, and the layman's capacity for implication is much greater than the lawyer's. The lawyer's rule is that the implication must be necessary as well as reasonable. The layman reads in an implication much more freely; and unfortunately, as the law of defamation has to take into account, is especially prone to do so when it is derogatory."

34. Fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell tal-Ingilterra u Wales, **Slim and Others v. Daily Telegraph Ltd. and Others [1968] 2 Q.B. 157** Lord Diplock qal is-segwentni fuq id-duttrina tas-*"Single Meaning"* stabbilita fil-liġi komuni Inġliża:

"In the spring of 1964 two short letters appeared in the correspondence columns of the *"Daily Telegraph."* Written by Mr. Herbert, they formed part of a robust though desultory controversy about the prospective use by motor vehicles of a public footpath forming part of Upper Mall in Hammersmith. Neither letter can have taken a literate reader of that newspaper more than 60 seconds to read before passing on to some other, and perhaps more interesting, item. Any unfavourable inference about the plaintiffs' characters or conduct which he might have drawn from what he read would have been one of first impression. Yet in this court three lords justices and four counsel have spent the best part of three days upon a minute linguistic analysis of every phrase used in each of the letters. If this protracted exercise in logical positivism has resulted in our reaching a conclusion as to the meaning of either letter different from the first impression which we formed on reading it, the conclusion reached is unlikely to reflect the impression of the plaintiffs' character or conduct which was actually formed by those who read the letters in their morning newspaper in 1964.

Nevertheless, the artificial and archaic character of the tort of libel makes the exercise necessary in this appeal, even though in the end we return to the first impression with which we began. Libel is concerned with the meaning of words. Everyone outside a court of law recognises that words are imprecise instruments for communicating the thoughts of one man to another. The same words may be understood by one man in a different meaning from that in which they are understood by another and both meanings may be different from that which the author of the words intended to convey. But the notion that the same words should bear different meanings to different men and that more than one meaning should be "right" conflicts

with the whole training of a lawyer. Words are the tools of his trade. He uses them to define legal rights and duties. They do not achieve that purpose unless there can be attributed to them a single meaning as the “right” meaning. And so the argument between lawyers as to the meaning of words starts with the unexpressed major premise that any particular combination of words has one meaning which is not necessarily the same as that intended by him who published them or understood by any of those who read them but is capable of ascertainment as being the “right” meaning by the adjudicator to whom the law confides the responsibility of determining it.

That is what makes the meaning ascribed to words for the purposes of the tort of libel so artificial. In the present appeal, although legal innuendoes (see *Lewis v. Daily Telegraph Ltd*) have been pleaded, no reliance has been placed in the argument upon them. The whole discussion has been about the “natural and ordinary meaning” of the words used in the letters. What is the “natural and ordinary meaning” of words for the purposes of the law of libel? One can start by saying that the meaning intended to be conveyed by the publisher of the words is irrelevant. However evil the imputation upon the plaintiff's character or conduct he intended to communicate, it does not matter if, in the opinion of the adjudicator upon the meaning of the words, they did not bear any defamatory meaning. However innocent an impression of the plaintiff's character or conduct the publisher of the words intended to communicate, it does not matter if, in the opinion of the adjudicator upon the meaning of words, they did bear a defamatory meaning. This would be rational enough if the purpose of the law of libel were to afford compensation to the citizen for the unjustifiable injury to his reputation actually caused by the publication of the words to those to whom they were communicated. But although in assessing damages the courts now accept this as the purpose of the civil action (see *Rookes v. Barnard and McCarey v. Associated Newspapers Ltd. (No. 2)*), we refuse to accept its logical corollary that the relevant question in determining liability for libel is: “*What did those to whom the words were published actually understand them to mean?*” The best evidence of that would be the evidence of the persons to whom the words were actually published. Yet, save in exceptional cases where a “legal” innuendo is relied on, it is not even permitted to ask a witness to whom the words were published: “*What did you understand them to mean?*” What he did actually understand them to mean does not matter. This too might be rationalised on the ground that the publisher of the words ought to be responsible in law only for the injury caused to the plaintiff's reputation by those defamatory inferences which a reasonable man might draw from the words published, and the witness to whom the words were published may not have been reasonable in drawing the defamatory inferences which he in fact drew. But this rationalisation breaks down once it is conceded, as it has been by the House of Lords in *Lewis v. Daily Telegraph*, that one man might be reasonable in drawing one defamatory inference from the words and another man might be reasonable in drawing another defamatory inference. Where, as in the present case, words are published to the millions of readers of a popular newspaper,

the chances are that if the words are reasonably capable of being understood as bearing more than one meaning, some readers will have understood them as bearing one of those meanings and some will have understood them as bearing others of those meanings. But none of this matters. What does matter is what the adjudicators at the trial thinks is the one and only meaning that the readers as reasonable men should have collectively understood the words to bear. That is “*the natural and ordinary meaning*” of words in an action for libel.”

35. Din id-duttrina giet ikkritikata matul iż-żminijiet u giet ukoll mwarrba f'dawk il-kawzi ta' libell li jirrigwardaw “*malicious falsehood*” u l-privileġg kwalifikat fosthom tal-kondotta tal-ġurnalista fil-pubblikazzjoni ta' artiklu (“*journalistic conduct*”)³². Madanakollu anke meta giet iffaccjata bi kritika, xi kultant ħarxa, l-utilità ta' din id-duttrina giet xorta waħda rikonoxxuta:

“Language is inherently imprecise. Words and phrases and sentences take their colour from their context. The context often permits a range of meanings, varying from the obvious to the implausible. Different readers may well form different views on the meaning to be given to the language under consideration. Should the law take this into account when applying the objective standard of responsible journalism? Or should the law simply apply the objective standard of responsible journalism to the single meaning the law attributes to the offending words, regardless of how reasonable it would be for a journalist or editor to read the words in a different, non-defamatory sense? ... At first sight there might seem to be some legal logic in applying the latter approach. The “single meaning” rule adopted in the law of defamation is in one sense highly artificial, given the range of meanings the impugned words sometimes bear ... **Nevertheless, given the ambiguity of language, the rule does represent a fair and workable method for deciding whether the words under consideration should be treated as defamatory. To determine liability by reference to the meaning an ordinary reasonable reader would give the words is unexceptionable** (emfasi miżjuda mill-Qorti).”³³

36. Imbagħad fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell tal-Ingilterra u Wales, **Gillick v Brook Advisory Centres & Anor [2001] EWCA Civ 1263** il-Qorti kienet emfatika meta kkwotat lill-Qorti tal-Ewwel Istanza (Imħallef J. Eady):

“Eady J produced what, if I may respectfully say so, was an impeccable synthesis of the authorities in this area of the law when directing himself as to the approach he should adopt to

³² Ara per eżempju **Reynolds v Times Newspapers Ltd [2001] 2 AC 127**, **Jameel & Ors v Wall Street Journal Europe Sprl [2006] UKHL 44** u **Bonnick v. Morris [2002] 3 WLR 820**

³³ **Bonnick v. Morris [2002] 3 WLR 820**

the respondents' application. I can do no better than to repeat this: The proper role for the judge when adjudicating a question of this kind is to evaluate the words complained of and to delimit the range of meanings of which the words are reasonably capable, exercising his or her own judgment in the light of the principles laid down in the authorities ... If the judge decides that any pleaded meaning falls outside the permissible range, then it will be his duty to rule accordingly. In deciding whether words are capable of conveying a defamatory meaning, the court should reject those meanings which can only emerge as the produce of some strained or forced or utterly unreasonable interpretation. The purpose of the new rule is to enable the court to fix in advance the ground rules and permissible meanings, which are of cardinal importance in defamation actions, not only for the purpose of assessing the degree of injury to the claimant's reputation but also for the purpose of evaluating any defences raised, in particular, justification and fair comment. **The court should give the article the natural and ordinary meaning which it would have conveyed to the ordinary reasonable reader reading the article once** (emfażi miżjuda mill-Qorti). Hypothetical reasonable readers should not be treated as either naive or unduly suspicious. They should be treated as being capable of reading between the lines and engaging in some loose thinking, but not as being avid for scandal. **The court should avoid an over-elaborate analysis of the article, because an ordinary reader would not analyse the article as a lawyer or accountant would analyse documents or accounts** (emfażi miżjuda mill-Qorti). Judges should have regard to the impression the article has made upon them themselves in considering what impact it would have made on the hypothetical reasonable reader. **The court should certainly not take a too literal approach to its task.** (emfażi miżjuda mill-Qorti)".

37. Fis-sentenza tal-*High Court* tal-Ingilterra u Wales fl-ismijiet **Lowe v Associated Newspapers Ltd** | **[2006] 3 All ER 357** gie ikkonfermat ukoll illi d-duttrina tat-tifsira singolari tapplika ukoll għall-każijiet tad-difiża tal-*fair comment* minkejja li f'dik il-kawża kienet saret talba speċifika lill-Qorti appuntu sabiex teskludi l-applikazzjoni tad-duttrina f'tali każijiet.

It-tifsira li għandha tingħata lill-allegazzjoni fil-pubblikazzjoni lamentata

38. Huwa ċar għall-Qorti anke mad-daqqa t'għajn illi l-pubblikazzjoni lamentata ma kienetx iffukata prinċipalment fuq ir-rikorrent iżda kienet iżjed intiża bħala ittra miftuħa tal-editur lill-Ministru Evarist Bartolo. Fiha naturalment tissemma kif l-artikolist jaħseb li l-Ministru kellu jaġixxi meta ffaċċjat bl-allegazzjonijiet kontra Edward Caruana. Madanakollu huwa daqstant ieħor ċar illi l-artikolist għamel ukoll allegazzjoni mhux legġera fil-konfront tar-rikorrent.

39. Dak il-bran fl-artikolu in kwistjoni li jalludi għar-rikorrent jgħid is-segwent:

“The very fact that you were warned about Sandro Ciliberti, a character who has been for many years intrinsically bad news at the FTS, leaves me speechless. It was wrong and you erred. We all do, but this was taxpayer money.”

40. Fil-kuntest tal-allegazzjonijiet l-oħra li tqajmu kontra r-rikorrent (suġġett tal-kawżi konnessi) **it-tifsira singolari, naturali u ordinarja li qarrej raġjonevoli ta' intelliġenza ordinarja jitqies li jagħti lil din l-allegazzjoni hija, fil-fehma tal-Qorti, dik illi r-rikorrent kellu passat xejn felici b'konsegwenzi mhux sbieħ għall-FTS inkluż l-isparpaljar ta' flus il-poplu.**

Kunsiderazzjoni dwar it-tieni eċċezzjoni: sorvolata

41. It-tieni eċċezzjoni tal-intimat Balzan ossia dik illi r-rikorrent għandu jindika liema huma dawk il-brani tal-artiklu in kwistjoni li huma allegatament libellużi u malafamanti fil-konfront tiegħu, hija fil-fehma tal-Qorti waħda superfluwa billi kellha jkun bil-wisq ċar għall-intimat illi r-rikorrent kien qed jilmenta dwar is-sentenza waħda illi fiha jissemma hu b'ismu. Anke jekk dan ħareġ imbagħad iżjed ċar meta gie esebit l-artikolu in kwistjoni u l-*affidavit* tar-rikorrent, l-intimat Balzan għal xi raġuni baqa' ma rtirax din l-eċċezzjoni u għalhekk il-Qorti fiċ-ċirkustanzi ma tistax ħlief tiċhadha.

Kunsiderazzjoni dwar it-tielet eċċezzjoni: *fair comment*

42. It-tielet eċċezzjoni mressqa mill-intimat Balzan hija li dan huwa każ ċar ta' *fair comment*, u l-esponenti kellu kull dritt li jikkummenta fuq il-materja in kwistjoni.

43. Fil-liġi Maltija (kemm Kap. 248 li hija l-liġi applikabbli għal din il-kawża u kemm il-Kap. 579 li pero' introduċa d-difiża tal-opinjoni onesta) m'hemm l-ebda disposizzjoni li tirregola din id-difiża. Madanakollu nonostante dan in-nuqqas legiſlattiv il-Qrati tagħna kemm id-darba kienu disposti japplikawha in linea ma' dak provdut fil-liġi komuni Ingliża (u iktar tard il-liġi kodifikata Ingliża).

44. Fir-rigward ta' din id-difiża, Lord Tom Denning fis-sentenza **London Artists Ltd. v. Emile Littler** (England and Wales Court of Appeal – Civil Division – 10.12.1968) qal hekk:

“The second point is whether the allegation of a "plot" was a fact which the defendant had to prove to be true, or was it only comment? In order to be fair, the commentator must get his basic facts right. The basic facts are those which go to the pith and substance of the matter:

see *Cunningham-Howie v. Dimpleby* [1951] 1 K.B. 360, 364. They are the facts on which the comments are based or from which the inferences are drawn - as distinct from the comments or inferences themselves. The commentator need not set out in his original article all the basic facts: see *Kemsley v. Foot* [1952] A.C. 345; but he must get them right and be ready to prove them to be true. He must indeed afterwards in legal proceedings, when asked, give particulars of the basic facts: see *Burton, v. Board* [1929] 1 K.B. 301; but he need not give particulars of the comments or the inferences to be drawn from those facts. If in his original article he sets out basic facts which are themselves defamatory of the plaintiff, then he must prove them to be true: and this is the case just as much after section 6 of the Defamation Act, 1952, as it was before. It was so held by the New Zealand Court of Appeal in *Truth (N.Z.) Ltd. v. Avery* [1959] N.Z.L.R. 274, which was accepted by this court in *Broadway Approvals Ltd. v. Odhams Press Ltd.* [1965] 1 W.L.R. 805. It is indeed the whole difference between a plea of fair comment and a plea of justification. In fair comment he need only prove the basic facts to be”

45. J.C.C. *Gatley*, awtorita' fil-liġi Ingliza fejn tidhol il-liġi tal-malafama (libelli u kalunji), fost oħrajn jgħid is-segwent i dwar din id-difiża:

- “To succeed in a defence of fair comment the defendant must show that the words are comment, and not a statement of fact. He must also show that there is a basis of fact for the comment, contained or referred to in the matter complained of. Finally, he must show that the comment is on a matter of public interest, one which has expressly or implicitly put before the public for judgment or is otherwise a matter with which the public has a legitimate concern. If, however, the plaintiff can show that the comment was not made honestly or was actuated by malice, he will defeat the plea”³⁴
- “... fair comment is not a defence to defamatory statements of fact, and if the matter complained of contains such statements, the defendant must plead justification.”³⁵
- “What is the meaning of fairness? First, the comment must be based on facts, stated or indicated in the matter complained of. If the facts are not so stated or referred to, then a statement of opinion will stand in the same position as an allegation of fact. There is also a subjective element in this: what did the defendant have in mind? Secondly, the comment must be supported by the facts, or there must be a basis of fact sufficient to warrant the comment made, that is, the comment, even if the jury do not agree with it, must in some sense be consonant with the facts relied on. This is an objective test. Thirdly, the facts stated in the

³⁴ *Gatley on Libel and Slander* (8th edition), (1981), The Common Law Library, para. 692, p. 291

³⁵ *ibid.* para. 693, p. 291

libel must be truly stated, or if some are not proved to be true, then the defendant must show that the expression of opinion is fair comment having regard to such of the facts alleged or referred to in the words complained of as are proved... Fourthly, the comment must be such as can be fairly called criticism, and not be mere invective. Finally that the comment was made maliciously or was not the expression of the author's real opinion will also make the comment unfair.”³⁶

- “A comment is a statement of opinion on facts. It is comment to say that a certain act which a man has done is disgraceful or dishonourable; it is an allegation of fact to say that he did the act so criticised. A libellous statement of fact is not a comment or criticism on any thing. But while a comment is usually a statement of opinion as to the merits or demerits of conduct, an inference of fact may also be a comment. There are, in the cases, no clear definitions of what is comment. If a statement appears to be one of opinion or conclusion, it is capable of being comment.” ³⁷
- “The defence of fair comment does not extend to cover misstatements of fact however bona fide. There is no doubt that the public acts of a public man may be lawfully made the subject of fair comment or criticism, not only by the Press, but by all members of the public. But the distinction cannot be too clearly borne in mind between comment or criticism and allegations of fact, such as that disgraceful acts have been committed . . . “ It is one thing to comment upon or criticise, even with severity, the acknowledged or proved acts of a public man, and quite another to assert that he has been guilty of particular acts of misconduct. A defamatory statement of fact must be justified, if it is not the subject of privilege; the defence of fair comment relates only to comment, and the Defamation Act 1952, s. 6, has not altered this. Thus, if the words complained of contain defamatory allegations of fact, the defendant must prove such allegations of fact to be true; it is not sufficient to plead that he bona fide believed them to be true. Bona fide belief in the truth of what is written may mitigate the amount, but it cannot disentitle the plaintiff to damages” ³⁸

46. Il-Gatley jiġbor f'sintezi qasira ir-rekwiziti għad-difiża tal-*fair comment*:

“ For comment to be fair, it must meet the following conditions:

(a) It must be based on facts contained in or referred to in the publication complained of.

³⁶ ibid. para. 696, p. 293-294

³⁷ ibid. para. 697, p. 294

³⁸ ibid. para. 698, p. 294-295

- (b) The facts must be sufficiently true to make the comment fair.
- (c) If the comment contains an imputation of corrupt or dishonest motives, or perhaps any inference of fact, the comment must be shown to be justifiable.
- (d) The comment be such as fairly to be described as criticism
- (e) The comment must represent the honest opinion of the commentator, and be published without malice.”³⁹

47. Finalment rigward il-htieġa li l-fatti li fuqhom ikunu ibbażati l-kummenti għandhom ikunu *sufficiently true*, il-Gatley jgħid hekk:

“A writer may not suggest or invent facts, or adopt as true the untrue statements of fact made by others, and then comment on them on the assumption that they are true. If the facts upon which the comment purports to be made do not exist, the defence of fair comment must fail.”⁴⁰

L- allegazzjoni: jekk din kienetx sufficiently true b'mod li tagħmel il-kummenti fuqha ġusti.

48. Kif ingħad, l-allegazzjoni unika magħmula mill-intimat Balzan fil-konfront tar-rikorrent fil-pubblikazzjoni lamentata hija dik illi l-Ministru Bartolo kien ġie imwissi fir-rigward tar-rikorrent li skond l-artikolist kellu passat xejn felici b'konsegwenzi mhux sbieħ għall-FTS.
49. Sabiex jiġi analizzat jekk il-kummenti tal-intimat kienux ġusti, l-ewwel irid jintwera illi l-fatti li fuqhom saru l-kummenti in kwistjoni huma *sufficiently true*. Biex isir dan kellu jintwera mill-intimat mhux biss illi l-Ministru Bartolo kien ġie imwissi dwar ir-rikorrent Ciliberti, iżda irid jipprova ukoll illi r-rikorrent kien għal ħafna snin “*intrinsically bad news at the FTS*”.
50. Mill-provi, partikularment mix-xhieda ta' **Christopher Farrugia**, irriżulta tabilhaqq li f'Jannar 2016 dan l-individwu avvicina lill-intimat Balzan permezz tal-posta elettronika u għaddielu korrespondenza li għaddiet bejnu u bejn il-Ministru Bartolo fl-2015 li kienet tinkludi *emails* li għaddew bejn il-klijent tiegħu ċertu Janice Spiteri

³⁹ ibid. para. 709, p. 300

⁴⁰ ibid. para. 715, p. 304

(li tiġġestixxi d-ditta IdeaCasa u li huwa kien jirrappreżenta ma' *supplier* ieħor gewwa t-Turkija) u r-rikorrent (inkluż ċertu Francesco Siriani). Skond dan ix-xhud fl-ewwel sitt xhur tas-sena 2015 huwa kien ipparteċipa f'numru ta' tenders tal-FTS għan-nom ta' Spiteri u wara li kien ġie *shortlisted* f'numru minnhom bħala t-*tenderer* li kellu prezz vantaġġjuż huwa ġie avviciinat bit-telefon minn Edward Caruana li heġġu sabiex jiltaqa' mar-rikorrent, li kien ukoll wieħed mill-kompetituri għall-istess *tenders*. Ftit minuti wara ġie avviciinat ukoll mir-rikorrent li ffixxa laqgħa miegħu fl-uffiċċju tiegħu f'Burmarrad. Matul il-laqgħa, dejjem skond dan ix-xhud, kien ġie infurmat mir-rikorrent illi sabiex jirnexxi fl-offerti tiegħu huwa kellu ta' bilfors juża l-għamara tas-*supplier* tiegħu (tad-ditta Taljana, Camillo Sirianni) billi din kienet l-unika kumpanija li timmanifattura l-għamara skond l-*ispecifications* rikjesti fit-*tenders*. Matul il-laqgħa r-rikorrent ċempel lil Francesco Sirianni (li jiġġestixxi d-ditta Camillo Sirianni). Dan tenniellu dak li kien għadu kemm spjegalu r-rikorrent dwar in-neċessita' li jixtri l-għamara mingħandu jekk ried li jirnexxi fl-offerti tiegħu. Wara t-telefonata, r-rikorrent għaddielu xi *quotations* għat-tlett offerti in kwistjoni u qallu ukoll illi huwa kien ser imissu persentaġġ mir-rikavat, għalkemm ma speċifikalux kemm kien ser jitlob. Wara l-laqgħa r-rikorrent għadda l-*quotations* in kwistjoni flimkien mal-*email* ta' Sirianni lix-xhud. Dan tal-aħħar induna illi l-prezzijiet mitluba kienu tali li ma kienux ser iħallulu profitt. Huwa rrapporta dak li seħħ lis-CEO tal-FTS (dak iż-żmien Philip Rizzo) li eventwalment qallu biex jiltaqa' mas-Segretarju Permanenti. Sadanittant huwa ġie skwalifikat mill-offerti stante illi d-*drawings* tiegħu ma kienux jissoddisfaw l-*ispecifications* mitluba. Meta imbagħad f'Mejju 2015 mar għal-laqgħa mas-Segretarju Permanenti skopra illi dan jiġi hu Edward Caruana, li filfatt kien preżenti ukoll fil-laqgħa. Matul il-laqgħa huwa prova jgħidilhom ukoll illi l-*istandards* mitluba fit-*tenders* kienu *outdated* u li ma kienux l-*istandards* l-godda li kienu qed japplikaw fl-Ewropa. Wara l-laqgħa x-xhud qal li rċieva telefonata mir-rikorrent li qallu illi kien jaf li kixef kollox u li seta' jinsa li qatt ser jirbaħ xi *tender* tal-FTS. Ix-xhud qal ukoll illi filfatt qatt ma rebaħ xi kuntratt pubbliku minn dak iż-żmien 'l quddiem.

51. Jidher ċar għalhekk illi l-intimat Balzan ipprova b'mod sodisfaċenti l-ewwel parti tal-allegazzjoni, ossia' illi l-Ministru Bartolo kien ġie imwissi dwar ir-rikorrent (u Edward Caruana).
52. Il-bqija tal-allegazzjoni tinneċessita prova illi għal hafna snin (qabel l-2016) ir-rikorrent sewa qares għall-Fondazzjoni għall-Iskejjel t'Għada. Din l-allegazzjoni saret fl-isfond ta' artikli oħra li hargu qabel u wara l-artiklu in kwistjoni (li jiffurmaw

- s-sugġett tal-kawżi konnessi) f'temp ta' ġimagħtejn fejn fost oħrajn ingħad illi f'numru ta' *tenders* fl-2015 ir-rikorrent kien ikkonsenja għamara lill-iskejjel t'Għawdex f'ammonti li ma kienux meħtieġa, illi fir-rigward tas-*Sixth Form* t'Għawdex kien ħareġ *invoice* ta' iżjed minn € 514,000 tramite il-kumpaniji tiegħu Al-Nibras u Hangman u li l-kuntrattur kien tħallas € 462,000 apparti illi ingħad ukoll illi l-investigaturi fil-każ tal-bomba li tpoġġiet quddiem id-dar tiegħu kienu qegħdin jinvestigaw kwistjonijiet li seta' kellu fin-negozju.
53. Fl-*affidavit* tiegħu r-rikorrent **ma ċaħadx** allegazzjonijiet li saru fl-artikli l-oħra (mhux mertu ta' din il-kawża) li kienet saret laqgħa bejnu u bejn Christopher Farrugia (għan-nom ta' Janice Spiteri) jew li kien involva lil Camillo Sirianni f'tentattiv sabiex it-*tenderer* in kwistjoni jixtri l-għamara mingħandu. Lanqas ma ċaħad b'mod kategoriku li kellu xi rabta ma' Edward Caruana (għalkemm semma b'mod *en passant* illi r-riferenza għalih bħala *bomb victim* f'allegazzjonijiet ivvintati ta' korruzzjoni u rabtiet ma' Edward Caruana kien iqishom barra minn lokhom). Madanakollu kemm fil-protest ġudizzjarju li ppreżenta qabel il-kawża u kemm fl-*affidavit* tiegħu huwa tenna illi l-artikolu kien assassinju indebitu u mhux misthoqq tal-karattru tiegħu u li kien evidenti illi l-artikolist straħ fuq l-allegazzjoni ta' Farrugia mingħajr ma għamel l-iċken verifika tal-allegazzjonijiet foloz.
54. Ir-rikorrent kien speċifiku u emfaticu però meta ċaħad kategorikament kemm illi (i) is-sejħiet pubbliċi tal-FTS kellhom xi *specifications* partikolari li kienu jirreferu għal għamara manifatturata mid-ditta Taljana in kwistjoni, u kemm illi (ii) huwa jirrappreżenta b'mod esklussiv f'Malta lid-ditta Taljana li tipproduċi għamara li ġgħorr din is-"certificate of design". Kemm mir-*right of reply* ta' Sirianni, kif ukoll min-nuqqas ta' provi oħra, jirriżulta illi ma ġietx ippruvata din l-eskussivita' li ġiet allegata minn Farrugia. Madanakollu dawn l-allegazzjonijiet speċifiċi ma ġewx magħmula fil-pubblikazzjoni mertu ta' din il-kawża iżda *semmai* f'kawżi oħra konnessi.
55. Fir-rigward tal-*ispecifications* tat-*tenders* tal-FTS (jew is-*certification of design*) li skond Farrugia (u l-intimat) kien ġie mġharraf mir-rikorrent (u minn Sirianni) li kienu uniċi u li setgħu jiġu sodisfatti biss bl-għamara ta' Sirianni, il-provi dokumentarji u x-xhieda prodotta (partikolarment ta' **Samuel Dimech**) juru li dan m'huwiex il-każ. Id-dokumenti ešebiti minn Dimech li juru l-*ispecifications* għal *tenders* partikolari u maġġuri li ħarġu fl-2015 inkluż it-*tender* "FTS 53-15 - *Supply, Delivery and Installation of Furniture for St. Ignatius College; St. Nicholas College; St. Theresa College, St. Benedict Colelge; Giovanni Curmi HSS; School of Art; School of*

- Drama & School of Music*” juru illi t-tenderers kienu meħtieġa jgħibu ċertifikazzjoni minn *accredited third party body* illi l-għamara kienet tissodisfa l-istandard magħruf bħala MSA EN 1729 Part 1 and 2 or equivalent. Mix-xhieda ta’ Dimech ħareġ illi l-*specifications* kienu fis-server intern tal-FTS għal ħafna snin u filfatt qatt ma nbidlu. L-intimat ma ressaq l-ebda prova illi dan l-istandard huwa xi wieħed uniku li setgħet toffrih biss id-ditta Camillo Sirianni jew inkella li kien hemm xi *certificate of design* ieħor li kien uniku u li setgħet toffrih biss dik id-ditta. Din kienet prova li almenu kienet tirrikjedi xhieda minn rappreżentanti tal-MCCAA (li fi ħdanha hemm dik li kienet qabel il-Malta Standards Authority) jew rappreżentanti tal-istess Camillo Sirianni, xi haġa li l-intimat ma ttentax jagħmel.
56. Lanqas mill-*quotations* li bagħtet Camillo Sirianni lil Janice Spiteri (fol 189-192) ma jidher illi l-għamara offerta kellha xi *certification of design* partikolari u uniku. Fis-sew dawn id-dokumenti juru li Camillo Sirianni kellha *standards* fosthom *Quality System Certificate UNI EN ISO 9001:2008* u *Safety Management System Certificate OHSAS 18001:2007*. Però ma tressqet l-ebda prova illi dawn l-*specifications* kienu uniċi jew li kienu ekwivalenti għall-*specifications* rikjesti f’xi *tenders* partikolari tal-FTS.
57. Jidher però minn tali dokumenti illi verament kienu ntbagħtu *quotations* minn Camillo Sirianni lil Janice Spiteri għal għamara b’riferenza partikolari għal żewġ *tenders* tal-FTS, ossia FTS 55-15 u FTS 57-15 (li mid-dokumenti esebiti mir-rikorrent entrambi jidhru li kienu ntrebħu mill-kumpanija L&A Camilleri Limited⁴¹). Jidher ukoll illi dawn kienu ntbagħtu miinn Francesco Sirianni lir-rikorrent Ciliberti u li dan għaddihom lill-istess Janice Spiteri permezz ta’ *email* (li għaddiethom lil Christopher Farrugia ukoll permezz ta’ *email*).
58. Kif ingħad, l-allegazzjoni li dawn l-offerti ta’ Sirianni ġew mgħoddija lil Spiteri (tramite ir-rappreżentant tagħha Christopher Farrugia) mir-rikorrent Ciliberti waqt il-laqgħa in kwistjoni **ma gietx miċhuda mir-rikorrent**. Li m’huwiex daqstant ċar però huwa jekk kienx vera illi din il-laqgħa ssejjjhet fuq insidenza ta’ Edward Caruana li skond l-intimat Balzan kien jokkupa l-kariga ta’ *procurement officer* fi ħdan l-FTS.

⁴¹ Ara fol 37 esebit mir-rikorrent innifsu

59. Meta tela' jixhed, **Edward Caruana** sahaq li huwa qatt ma kien jokkupa l-kariga ta' *procurement officer* u li xogħlu kien li bħala *head* tas-*Summer Projects* u *Maintenance Division Unit* fi hdan l-FTS jara illi jsir progress fix-xogħolijiet intensivi li kienu jsiru fir-rigward tal-*manteniment* tal-iskejjel matul ix-xhur tas-Sajf. Fis-Sajf tal-2015 xogħlu kien illi jiċċekkja jekk l-għamara tal-iskejjel tasalx fuq il-post jew le. Madanakollu huwa ma kienx ċert meta gie mistoqsi jekk kienx involut f'xi laqgħat bejn il-kompetituri fit-*tenders* tal-2015. Mistoqsi jafx lir-rikorrent huwa qal li kien jafu b'ismu u li kien jaf ukoll li kien igib l-għamara għewwa pajjiżna. Huwa qal li għieli kellmu peress illi din kienet xi haġa ovvja li f'xogħlu ser jagħmel dan. Dwar Christopher Farrugia għalkemm f'parti waħda mix-xhieda tiegħu qal illi ma kienx jaf min hu, madanakollu meta gie kkwotat lilu dak li kien tenna l-istess Farrugia fl-*affidavit* tiegħu huwa qal illi ma jiftakarx li kien ċempillu sabiex jgħidlu jmur jkellem lir-rikorrent Ciliberti.
60. Il-Qorti tħoss illi dan ix-xhud ma kienx daqstant konvinċenti fit-twegibiet tiegħu, xi haġa li ma kienetx tistenna minn persuna li b'mod kategoriku tkun trid tiċhad l-allegazzjonijiet serji li kienu qed isiru fil-konfront tagħha. Il-fatt biss illi stqarr li ma kienx jaf jekk kienx involut f'xi laqgħat bejn il-kompetituri fit-*tenders* tal-2015, meta fl-istess nifs kien għadu kemm qal illi ma kellu xejn x'jaqsam mal-*procurement*, huwa ukoll indikattiv tal-mod xejn konvinċenti li bih xehed Caruana.
61. Il-Qorti tistqarr mingħajr tlaqliq li m'hija taħt l-ebda illużjoni dwar il-*buona fede o memo* ta' Christopher Farrugia meta fl-istadju ta' *tender* li kien qed jipparteċipa fih u li ma kienx għadu gie agġudikat, dan aċċetta li jmur jiltaqa' mar-rikorrent fuq sugġeriment ta' Edward Caruana. Ftit għandha dubbju l-Qorti dwar l-intenzjonijiet originali tal-istess Farrugia meta mar biex jiltaqa' mar-rikorrent.
62. Madanakollu l-Qorti tħoss illi iżjed iva milli le, ix-xhud Christopher Farrugia kien kredibbli fid-dettalji ta' dak li xehed dwarhom (kemm fl-*affidavit* tiegħu u kemm in kontroezami) u li tabilhaqq kien gie avvċinat b'mod impropriu minn Edward Caruana sabiex bl-involviment tar-rikorrent jakkwista l-għamara rikjesta fit-*tender mis-supplier* tar-rikorrent. Kien kredibbli ukoll dwar dak li allegatament seħħ fil-laqgħa li kellu mar-rikorrent anke għaliex *in parte* dan gie sorrett mill-*emails* esebiti. Fl-istess hin il-Qorti tqis bħala importanti ukoll l-fatt illi r-rikorrent li tant kien attent jiċhad b'mod kategoriku partijiet mill-allegazzjoni ta' Farrugia, fl-ebda hin ma ċahad li seħħet din il-laqgħa. **Tqis ukoll importanti mhux ftit il-fatt illi r-rikorrent kien għadda lil Farrugia l-quotations ta' Camillo Sirianni għal għamara tal-iskola rikjesta fit-tenders FTS 55-15 u FTS 57-15, meta hu nnifsu kien qed jipparteċipa fit-tenders in kwistjoni skond id-dokumenti esebiti**

- minnu stess tramite l-kumpanija Al Nibras for Science and Technology (ara fol 41 u 43).** Anke jekk ma gietx ipprovata l-esklussivita' tar-rikorrent vis-a-vis id-ditta Sirianni u lanqas illi din id-ditta kellha xi *specifications* uniċi u determinanti, madanakollu r-rikorrent ma kellu l-ebda raġuni 'l għala jkun involut ma suppost kompetitur tiegħu *f'tender* li ma kienx għadu ġie agġudikat, bl-involviment ta' Caruana.
63. Għalhekk il-Qorti tqis illi fis-sustanza l-intimat Balzan ipprova, iżjed iva milli le, l-allegazzjoni li saret f'artikli oħra preċedenti u sussegwenti illi r-rikorrent kien involut f'agir impropriu sabiex almenu persuna waħda li kienet qed tipparteċipa fil-proċess ta' *tenders* tal-FTS jirrikorri għandu sabiex jaġevolah u possibilment jaġevola lilu nnifsu u lis-*supplier* Taljan tiegħu.
64. Madanakollu l-allegazzjoni tal-intimat f'din il-kawża hija wiesa' iżjed minn hekk u tikkonċerna l-allegat agir persistenti tar-rikorrent matul is-snin fi ħdan l-FTS b'mod illi skond hu kien swielhom qares.
65. Fl-affidavit tiegħu r-rikorrent insista fir-rigward tal-allegazzjoni (magħmula f'artikli oħra) illi huwa kkonsenja għamara bla bżonn lill-iskejjel t'Għawdex, illi n-numru ta' oġġetti forniti lill-iskejjel dejjem kien skond il-kwantitajiet mitluba fit-*tenders* u li la hu u lanqas il-kumpaniji tiegħu ma kienu ikkonsenjaw għamara jew materjal ieħor li ma kienux jaqgħu fit-*tenders*. Għalhekk skond ir-rikorrent jekk din l-allegazzjoni kienet vera, żgur ma kienx jaħti għaliha hu u l-istess kien jiġri li kieku t-*tenders* kien rebahhom ħaddieħor minflok. L-intimat ma ressaq l-ebda provi dokumentarji jew xhieda rigward din l-allegazzjoni, xi haġa li minimament seta' jaġmel billi: (i) qabel xejn jitlob li jiġi esebit t-*tender document* tal-kuntratt in konnessjoni tal-iskejjel ta' Għawdex, (ii) jitlob rappreżentanti tal-iskejjel in konnessjoni sabiex jixhdu dwar jekk kellhomx *surplus* tal-għamara li kienet giet kkonsenjata lilhom, u (iii) jitlob dokumentazzjoni dwar il-ħlasijiet li ħarġu fir-rigward tat-*tender* tas-Sixth Form t'Għawdex.
66. Inoltre fl-affidavit tiegħu r-rikorrent għamel riferenza għal allegazzjoni oħra illi saret (mhux f'din il-kawża) illi huwa kien involut f'każ ta' dixxiplina tal-futbol, li kien ġie jew qiegħed jiġi investigat b'rabta ma' Edward Caruana u li l-investigaturi fil-każ tal-bomba li kienet tpoġġietlu ħdejn ir-residenza tiegħu kienu qegħdin jindagaw dwar l-attivitajiet tiegħu fin-negozju. Qabel xejn huwa saħaq li huwa qatt ma ġie interrogat jew avviciinat mill-Pulizija jew minn xi aġenzija oħra. Qal ukoll illi l-

avveniment tal-bomba kien holoqlu disaġju u ansjeta kbira u li r-riferenza għal tali avveniment fil-kuntest tal-allegazzjonijiet libellużi miktuba kontrih ta' korruzzjoni u rabtiet ma Edward Caruana kienu barra minn lokhom u rrekawlu ħsara. Fir-rigward tal-fatt li kien gie sospiż mill-Bord tad-Dixxiplina tal-Malta Football Association in konnessjoni ma xi incidenti tal-futbol, huwa qal illi l-artikolista ma semmiex il-fatt illi huwa kien gie mixli quddiem il-Qorti u liberat minn kull akkuża.

67. Skond ma xehdu l-Ispettur **Rennie Stivala** u l-Assistent Kummissarju **Ian Abdilla**, ir-rikorrent qatt ma giet mitkellem bhala suspettat f'xi investigazzjonijiet tal-Pulizija in konnessjoni ma' Edward Caruana. Madanakollu hadd minnhom ma seta' jeskludi illi r-rikorrent gie mitkellem jew li intalab jagħti x informazzjoni fil-kors ta' tali investigazzjonijiet tal-inqas minn xi ufficjali fi hdan l-FCID. Skond l-intimat Balzan, meta fl-artikolu lamentat huwa stqarr illi l-Pulizija li kienu qed jinvestigaw l-allegazzjonijiet ta' Philip Rizzo kienu qed jinvestigaw il-konnessjoni potenzjali bejn Edward Caruana u r-rikorrent Ciliberti, huwa ma kienx qed jgħid illi r-rikorrent kien hati ta' xi haġa iżda uża l-kelma "investigazzjoni" fis-sens wiesa' tal-kelma. Qal ukoll illi hu nnifsu kien gie investigat kemm il-darba.
68. Il-Qorti tqis illi mill-provi ma rriżultax la li l-Pulizija kienu b'xi mod qed jinvestigaw lir-rikorrent in konnessjoni mal-allegat tixhim ta' Edward Caruana u lanqas illi l-investigaturi fir-rigward tat-tqegħid tal-bomba barra r-residenza tar-rikorrent kienu qegħdin jinvestigaw l-attivitajiet tal-istess rikorrent fin-negozju tiegħu. Iktar importanti minn dan **ma rriżultax illi fis-snin li għaddew ir-rikorrent kien sugġett għal xi investigazzjoni jew li għamel affarijiet li swew qares lill-FTS**. Fi kliem ieħor anke jekk gie sostanzjalment ippruvat illi sena qabel l-kitba tal-artikolu r-rikorrent kien involut f'agħir impropriu ma' Edward Caruana f'xi *tenders* tal-FTS, madanakollu ma tressqet l-ebda prova dwar agħir simili ripetut matul is-snin, b'mod li jista' jingħad illi matul is-snin huwa kien sewa qares lill-FTS.
69. Il-Qorti għalhekk tqis illi l-allegazzjoni in kwistjoni ma setgħet qatt tkun il-baži ta' xi kummenti ġusti min-naħa tal-intimat Balzan peress illi ma rriżultatx li kienet *sufficiently true*.

Kunsiderazzjoni dwar ir-raba' eċċezzjoni: id-dritt ta' kronaka

70. Ir-raba' eċċezzjoni tal-intimat Balzan hija dik illi l-pubblikazzjoni kienet ta' interess pubbliku u li huwa kien qiegħed jaqdi korrettament id-dmir tiegħu li jirrapporta dwar aħbar serja, gravi u ta' importanza pubblika.

71. Il-Qorti tal-Appell fis-sentenza fl-ismijiet; **Albert Caruana v. Gino Cauchi** (App. Ċivili Nru. 775/02 PS, 23/06/2004) tenniet illi:

“fejn għandu x’jaqsam ma’ ġurnalizmu investigattiv serju kemm il-Qrati Maltin u kif ukoll il-Qorti ta’ Stasbourg jagħtu għarfien lill-fatt li l-jedd ta’ kronaka mibni fuq ġurnalizmu serju jagħti ħarsien wiesa’ lill-ġurnalist taħt l-artikolu 10 tal-Konvenzjoni. Dan ukoll fejn il-pubblikazzjoni tkun milquta minn xi żball jew inezattezza ġenwina, imbasta tkun magħmula b’mod serju u prudenti fuq haġa ta’ interess pubbliku, bla ħsieb jew mottiv ulterjuri u li l-kontenut ikun wieħed ġust (“fair”) u li meta jkun hemm każda jew spjegazzjoni ta’ dak ir-rapportaġġ mill-persuna milquta bih, il-ġurnalist iġib ukoll tali każda jew spjegazzjoni fl-imsemmi rapportaġġ⁴² ... hija regola dottrinali tal-materja aġitata, konfermata wkoll mill-ġurisprudenza, illi d divulgazzjoni ta’ aħbar permezz ta’ stampat jew publikazzjoni hi konsiderata bħala eżerċizzju leċitu tad-dritt ta’ kronaka. Dan l eżerċizzju però jibqa’ hekk leċitu sakemm jikkorrispondu u jikkonverġu fih dawn l-osservanzi prinċipali: (a) il-verità tal-fatti esposti riżultant minn riċerka serja, diliġenti u kompleta; (b) ir-rakkont irid ikun neċessarju għas-sodisfazzjon ta’ l interess pubbliku li jkun mgħarraf b’fatti determinati ta’ rilevanza politika jew soċjali; (ċ) il-kritika trid tkun miżmuma f’termini korretti u miżurati b’mod li ma titraxxendix f’aggressjoni personali jew invettiva.”

72. Hekk ukoll il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenzi diversi tagħha matul is-snin ipproteġiet dan id-dritt ta’ kronika u dan *per di piu* anke f’każijiet fejn jiġu ppubblikati xniegħat jew qlajja illi l-ġurnalista ma’ jkunx jista’ jipprova. Per eżempju fis-sentenza **Thorgeir Thorgeirson v. Iceland**⁴³ intqal mill-Qorti illi għalkemm l-allegazzjonijiet kienu bbażati fuq xniegħat persistenti li kienu ġejjin mill-pubbliku, ma’ kienx raġjonevoli però għall-persuna li allegatament tat lok għall-malafama illi tipprova l-verità ta’ dawn l-allegazzjonijiet:

“the press would be able to publish almost nothing if it were required to publish only fully proven facts. Obviously, the Court’s considerations have to be placed in the context of public debates on matters of public concern.”

73. Fis-sentenza tal-istess Qorti fl-ismijiet: **Dalban v. Romania** (App No 28114/95) mogħtija fit-28 ta’ Settembru 1999, f’każ fejn ġurnalista Rumien għamel numru ta’ akkużi ta’ korruzzjoni u *mismanagement* fil-konfront ta’ kap eżekuttiv ta’ korp statali fis-settur tal-agrikoltura, l-Awla l-Kbira tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-

⁴² App. Ċiv. 26.3.2010 fil-kawża fl-ismijiet **Norman Bezzina vs Joe Mifsud** kif ikkwotata fis-sentenza **Louis Galea v. Etienne St. John et.** (946/1997/1 JRM, PA, 30/04/2015)

⁴³ **Thorgeir Thorgeirson v Iceland** (1992) 14 EHRR 843; 13778/88; [1992] ECHR 51 25 Jun 1992

Bniedem filwaqt li għamlet riferenza għall-kawzi oħra inkluz il-każ ta' Lingens v. Austria, stqarret illi:

“49. One factor of particular importance for the Court’s determination of the present case is therefore the essential function the press fulfils in a democratic society. Although the press must not overstep certain bounds, in particular in respect of the reputation and rights of others and the need to prevent the disclosure of confidential information, its duty is nevertheless to impart – in a manner consistent with its obligations and responsibilities – information and ideas on all matters of public interest. In addition, the Court is mindful of the fact that journalistic freedom also covers possible recourse to a degree of exaggeration, or even provocation. In cases such as the present one, the national margin of appreciation is circumscribed by the interest of democratic society in enabling the press to exercise its rightful role of “public watchdog” in imparting information of serious public concern (see *Bladet Tromsø and Stensaas* cited above, § 59). It would be unacceptable for a journalist to be debarred from expressing critical value judgments unless he or she could prove their truth (see the *Lingens v. Austria* judgment of 8 July 1986, Series A no. 103, p. 28, § 46).”

74. X'inhi l-pożizzjoni fil-liġi Maltija? Nonostante li d-dħul fil-liġi tal-Kap. 579 issodat u daħlet formalment eċċezzjonijiet oħra li d-diffamatur jista' jagħti (fosthom l-eċċezzjoni tal-opinjoni onesta), il-pożizzjoni meħuda fil-Qrati tagħna baqgħet sostanzjalment l-istess fis-sens illi meta d-diffamatur jeċepixxi l-verità tal-fatti jeħtieġu jipprova li l-fatti allegati minnu huma sostanzjalment veri nonostante d-dmir tiegħu li jirrapporta storja ta' interess pubbliku. Jekk ma' jirnexxielux jagħmel dan id-difiża tiegħu taqa' fix-xejn. Issa f'din il-kawża għalkemm l-intimat Balzan mhux qed jeċepixxi l-verità tal-fatti madanakollu huwa qed jeċepixxi l-*fair comment* li kif rajna xorta waħda tirrikjedi prova illi l-fatti li fuqhom ġew ibbażati l-kummenti huma *sufficiently true*.
75. Minn dak li rriżulta lil-Qorti fuq preponderanza ta' provi, l-allegazzjoni mertu ta' din il-kawża ma rriżultatx sostanzjalment fattwali u għalhekk l-eċċezzjoni ta' dritt ta' kronaka ma tistax tintlaqa'.

Likwidazzjoni tad-danni

76. Kif ġie ritenut fil-ġurisprudenza fir-rigward tad-danni taħt il-Kap. 248, din il-Qorti tgawdi minn diskrezzjoni meta tiġi biex tillikwidahom stante illi dawn huma ta' natura morali u ma' jirrapprezentawx telf attwali. Fil-verità però għad li dawn it-tip ta' danni mhumiex faċilment aċcertabbli, huma xorta waħda danni kumpensatorji ("*compensatory damages*") intiżi sabiex iqegħdu lill-persuna offiża lura fl-istat li kien qabel ma' soffra d-danni (*restitutio ad integrum*). Ċertament m'humiex danni

punittivi jew eżemplari intizi sabiex iservu ta' tagħlima għad-difamatur jew bħala deterrent għas-soċjetà in generali.

77. Kif qalet il-Qorti tal-Appell fis-sentenza fl-ismijiet '**Andrew Borg Cardona et v. Aaron Farrugia**' (Rik Nru 267/2014/1 AE, 18.12.2018):

“jkun iktar floku jekk f'kawża ta' libell l-ewwel qorti fis-sentenza tagħti r-raġunijiet li jkunu wassluha biex tillikwida s-somma li tikkundanna lill-konvenut iħallas. Hemm diversi raġunijiet, bħal per eżempju:

- *In-natura u s-serjetà tal-allegazzjoni li tkun saret fid-dikjarazzjoni malafamanti;*
- *Il-mezz tal-pubblikazzjoni;*
- *Kemm id-dikjarazzjoni malafamanti tkun inxterdet;*
- *Li l-awtur ikun għamel apologija jew offra li jagħmel apologija;*
- *Provi dwar ir-reputazzjoni tal-attur;*
- *Fejn il-konvenut ikun invoka l-verità tal-fatti, jekk parti mill-fatti li jkun ġew imxandra jkunu rriżultaw li huma veri;”*

78. Hija l-fehma tal-Qorti illi fil-kuntest tal-bqija tal-artikoli li ġew ippubblikati, fejn irriżulta ppruvat fuq preponderanza tal-provi illi l-allegazzjoni dwar aġir impropriu tar-rikorrent fejn jidhlu xi *tenders* tal-FTS, ir-reputazzjoni tar-rikorrent diġa ħadet daqqa fl-istima ta' *right thinking members* ta' intelligenza ordinarja u raġjonevoli. B'danakollu l-intimat Balzan ma kellux liċenzja illi jgħid li jrid fuq ir-rikorrent, ukoll jekk ma jkunx fattwali, mingħajr ma jesponi lilu nnifsu għal responsabbiltà ċivili. L-allegazzjoni ta' passat ħażin fi hdan l-FTS ma kienetx waħda legġera u l-artiklu ġie ppubblikat ukoll fis-sit elettroniku tal-gazzetta. Fiċ-ċirkustanzi għalhekk il-Qorti tħoss illi s-somma ta' seba' mitt euro (€ 700) tkun waħda ġusta u ekwa fiċ-ċirkustanzi tal-każ.

Kjarifika finali dwar l-azzjoni tar-rikorrent

79. Finalment u għal kull bwon fini jingħad illi minkejja illi fl-affidavit tiegħu r-rikorrent sostna illi l-artikolu kien ta' preġudizzju serju *inter alia* għan-negozju tiegħu, l-azzjoni tiegħu kienet intavolata għall-likwidazzjoni tad-danni taht l-Art. 28 u mhux ukoll taht l-Art. 29 (ingurja ta' isem u malafama ta' negozju) tal-istess kap.

Deċiżjoni

Għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti qegħda tiddisponi minn din il-kawża kif ġej:

- Qabel xejn tilqa' l-ewwel eċċezzjoni billi ssib illi l-intimat Matthew Vella mhuwiex legittimu kontradittur u għalhekk tilliberah mill-osservanza tal-gudizzju.
- Tiċhad it-tieni eċċezzjoni billi din giet sorvolata fil-kors tal-kawża.
- Tiċhad it-tielet u r-raba' eċċezzjonijiet,
- Tilqa' t-talba tar-rikorrent, tiddikjara illi l-allegazzjoni illi r-rikorrent kien għal ħafna snin "*intrinsically bad news at the FTS*" fl-artikolu intitolat "*Għażiż Varist*" u ppubblikat fil-ħarġa tal-ġurnal Malta Today tal-ħdax (11) ta' Diċembru tas-sena elfejn u sittax (2016) u fuq is-sit elettroniku tagħha bħala allegazzjoni malafamanti fil-konfront tiegħu u għalhekk tikkundanna lill-intimat Balzan iħallsu danni fl-ammont ta' seba' mitt euro (€700) ai termini tal-Art. 28 tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta

Fir-rigward tal-ispejjeż dawn għandhom jithallsu kollha kemm huma mill-intimat Balzan.

V.G. Axiak
Maġistrat

Y.M. Pace
Dep. Registratur